

УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП

“ВЛАДАВИНА ПРАВА И
ПРАВНА ДРЖАВА У РЕГИОНУ”

Пале, 26. октобар 2013.

РЕЗИМЕИ РЕФЕРАТА

**УСТАВНОПРАВНА, УПРАВНОПРАВНА И
ТЕОРИЈСКОПРАВНА ОБЛАСТ**

Проф. др Драган М. Митровић
Првни факултет Универзитета у Београду

Мр Коста Д. Митровић
Консултант за правосуђе и људска права
Министарство правде и државне управе Републике Србије
Сектор за европске интеграције и међународне пројекте

ПРЕОБРАЖАЈИ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ И ВЛАДАВИНЕ ПРАВА

Статичку представу правне државе, која се готово увек намеће као главна, настојаћемо да прикажемо у њеном живом току, који је некако скрајнут. А тај ток је такав да показује непрестани идејни, етички и практички преображај правне државе и владавине права. Поменимо само неке примере тог преображаја током протекла два века: либерална грађанска (старија и новија) правна држава, социјалистичка правна држава, културна правна држава, правна држава социјалне сигурности, неолоберална правна држава, наднационална правна држава и међународна владавина права, све до могуће светске владавине права које се најављују заједно са успостављањем трансхуманог друштва са истом таквом владавином права. Стиче се утисак као да се круг некако затвара. А за то је требало тек нешто више од два века практиковања тих идеја у најразвијенијим земљама света.

Очигледно је да су правна држава и владавина права крхке творевине. Управо том чињеницом може се објаснити њихов убрзани двовековни преображај, који може да доведе до њиховог исто тако убрзаног разарања и укидања. Данас се правна држава и владавина права све више удаљавају од вредности и потреба свакодневног људског живота, упркос повлашћеном номиналном и нормативном третману. То се чини у правцу

стварања једног трансхуманог, тј. дехуманизованог друштва и права. У таквом друштву, људи постоје због технократски сазданог права, а не право због људи.

Кључне речи: Правна држава; Владавина права; Културна правна држава; Правна држава социјалног благостања; Држава националне сигурности; Трансхумана владавина права.

ПРАВНА ДРЖАВА ПРЕД ИЗАЗОВОМ ПРЕВЛАДАВАЊА ПРОШЛОСТИ

Аутор у овом раду настоји да преиспита улогу правне државе у друштвима у транзицији. Предмет његове анализе је улога правне државе у савладавању ауторитарне прошлости. Он настоји да одговори на сложено питање да ли се механизмима правне државе могу отклонити последице неправне (ауторитарне, партијске) државе? На основу искустава Немачке после Другог светског рата и уједињења 1989, као и Србије после слома њених ауторитарних поредака, он указује на немоћ правне државе и владавине права на плану савладавања зла ауторитарне прошлости.

У тексту су скицирани кључни правни аспекти и политичке импликације правног савладавања ауторитарне прошлости. Намера аутора је да означи размере отпора на које концепт суочавања са прошлошћу наилази у правној теорији и пракси, посебно у посткомунистичким друштвима попут оних на простору бивше Југославије. Осветљавајући узроке отпора према правном савладавању ауторитарне прошлости, као и аверзију према захтевима и вредностима транзиционе правде, аутор је указао на тензију између концепције превладавања прошлости и принципа правне државе и владавине права.

Кључне речи: Правна држава; Владавина права; Суочавање с прошлошћу; Правно савладавање ауторитарне прошлости у Србији; Транзициона правда.

**DRUŠTVENO-ISTORIJSKE (UNUTRAŠNJE I
MEĐUNARODNE) I PSIHIČKE (KOLEKTIVNE
I INDIVIDUALNE) PREPREKE VLADAVINI PRAVA
MEĐU SRBIMA KAO PREPREKE KONSTITUISANJU
SRBIJE KAO MODERNE PRAVNE DRŽAVE**

Smatra se da je Prvi srpski ustanak 1804. početak stvaranja Srbije kao moderne (pravne) države. S obzirom na postojeće stanje, taj istorijski državotvorni poduhvat se posle više od dva veka njegove (ne)ostvarenosti može predstaviti kao zidanje Skadra na Bojani.

Od brojnih prepreka konstituisanju Srbije na način moderne države s vladavinom prava, kao možda najznačajnije, treba izdvojiti sledeće.

Mit o Srbima kao državotvornom narodu, ukorenjen, naročito, regresivnom identifikacijom sa srednjovekovnom Srbijom cara Dušana Silnog (1308–1331/1346/1355). Taj mit onemogućava i samo *osvešćenje i artikulisanje* potrebe konstituisanja Srbije kao moderne pravne države (što je više i od srpske *države*, i od srpske *moderne države*, i od zbira atributa u sintagmi: srpska moderna *pravna država*). Taj mit onemogućava i samo postavljanje tog nacionalnog cilja, a potom i njegovo valjano ostvarivanje.

Naime, pravilno postavljen, taj nacionalni cilj (konstituisanje Srbije kao moderne pravne države) zahteva da se kao pitanje trajno apsolutnog prioriteta postavi pitanje *kakva*, a ne *kolika* srpska država.

Kada se konstituisanje Srbije kao moderne pravne države postavi kao nacionalni interes i cilj apsolutnog prioriteta, onda iskrsava rešavanje prethodnog ontološko-političkog pitanja, tj. problema: šta je (odnosno, šta može biti i šta mora biti) moderan srpski nacionalni identitet? Moderno srpsko državotvorno biće,

naime, *ne* može biti određeno na predmoderan način, to jest *etnički*, već jedino *državljansko-građanski*.

Državljansko-građanski određen srpski nacionalni korpus koji se pravno konstituiše u modernu državu na način vladavine prava mora imati *nezavisno sudstvo* kao svoj *conditio sine qua non*.

Njemu se sad kao prepreke pojavljuju, s jedne strane, mit o srpskoj pravnoj kulturi koja još od Dušanovog Zakonika (1349. odnosno 1354) pravno uspostavlja i baštini nezavisno sudstvo, čuvenom odredbom člana 172: „Sve sudije da sude po zakonu, pravo, kako piše u zakoniku, a da ne sude u strahu od carstva mi.“ To je samo deo ignorantsko-fantazmatske mitologizacije srpskog kolektivnog sopstva. A s druge strane, skoro totalno potiskivanje i poricanje istorijski predominantne, srpske moderne nedemokratske, to jest autoritarne tradicije (od 1804. do danas). To potiskivanje i poricanje su pervertirani u sekundarno-narcistički romantičarski mit o srpskoj demokratskoj tradiciji, čiji vrhunac, navodno, predstavlja zlatno doba demokratije u Srbiji (1903-1914). Svi oni onemogućavaju realno samokritičko sagledavanje ne samo istorijske nego i aktualne državno-pravne situacije, a omogućavaju, na primer, takozvanu reformu pravosuđa u Srbiji.

Tzv. reforma pravosuđa kao aktualni političko-državno-pravni fenomen u Srbiji pojavljuje se, na makro socijalnom planu, kao razarajuća pravna kontrarevolucija (kojom *sve* političke partije, na čelu s Demokratskom strankom, *poništavaju*, između ostalog, i princip *stalnosti sudija*, koji je Miloševićev režim nevoljno morao da konstitucionalizuje i uvede da bi se tranzicijski demokratski legitimisao), a na mikro konkretnom planu, kao velika pravna arogancija i agresija koje su „naoružane“ ogromnom pravničkom ignorancijom, odnosno kao masovan i masivan juridički pseudodebilitet.

Međunarodni činilac je, smatramo, sekundaran, ali izrazito retrogradan činilac, što se ogleda, pre svega, u stavu prema tzv. reformi pravosuđa i u radu haškog Tribunala.

Spremnost evropskih institucija da prihvate tzv. reformu pravosuđa u Srbiji sve dok ocenjuju da su srpske vlasti kooperativne u pitanjima normalizacije odnosa s Kosovom – trebalo bi da zrelo političko telo dovede do ozbiljne upitanosti o uputnosti evropskih integracija. Ali, da je srpski politički korpus dovoljno moderan, pravno prosvেćen i demokratski zreo, ovakvo sprovođenje tzv. reforme pravosuđa u Srbiji nikada i ne bi bilo moguće.

Haški tribunal je pak, podsetimo, osnovan ne zato što nije bilo domaćih pozitivnopravnih mogućnosti da se goni i sudi za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, već zato što nije bilo političke volje da se gone i osude etnički svoji, već samo oni drugi, etnički tuđi. A sada Tribunal (koji je, ispostavlja se, samo prividno osnovan od Saveta bezbednosti UN) privodi kraju mandat donoseći sramne oslobađajuće presude za one koje prepoznaje kao svoje (to jest sjedinjenoameričke) bilo po etničkom, bilo po političkom, bilo po obaveštajnom principu.

Kada se prethodnom doda još slučaj Šešelj s bezmalo 11 godina pritvora, onda oni koji su polagali nadu u pomoć međunarodnog faktora pri uspostavljanju i funkcionisanju bilo domaćih bilo međunarodnih nezavisnih pravosuđa i pravde, moraju izgubiti svaku nadu.

Srbija je nedovršena država i u smislu koji je teorijski odredio Đinđić i u teritorijalnom, kosovskom smislu. U takvoj situaciji, briselski sporazum (iz aprila 2013) je višestruko značajan: On je potvrdio da je i međunarodnim činiocima mnogo više – ili čak jedino – stalo do toga *kolika*, a ne *kakva* srpska država (što u međunarodnim odnosima nije čudno ni kada dolazi od onih koji se deklarišu ili smatraju demokratama). On je, sasvim suprotno izjavama i svečanim formalnim pravnim zakletvama beogradskih zvaničnika (Predsednika i ministara), upravo potvrdio njihovog *de iure*, to jest pravnog priznanja prištinskih vlasti, to jest Kosova. On je pokazatelj njihovog odnosa prema Ustavu kao najvišem pravnom aktu države, temelju celokupnog državno-pravnog poretka, ishodištu vladavine prava i osnovi pravne države. On je i pokazatelj njihovog odnosa

prema kosovskim Srbima. Sve je – pa i Kosovo – za svakoga (unutar i izvan zemlje) predmet cenjkanja, trampe, kupovine, prodaje, poklona, iznude...

Ključne reči: Moderna pravna država; Prepreke vladavini prava; Državotvorni narod; Nezavisno sudstvo.

Prof. dr Marijana Pajvančić

Doc. dr Ljubica Đorđević Vidojković

Fakultet za evropske pravno-političke studije Novi Sad

ANTIDISKRIMINACIONO ZAKONODAVSTVO KAO NOVUM U PRAVNOM SISTEMU U KONTEKSTU PRAVNE DRŽAVE I VLADAVINE PRAVA

Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti polova, čiji postupak usvajanja će biti predmet analize u ovom prilogu, pripadaju setu antidiskriminacionih zakona predstavlja novinu u pravnom poretku Republike Srbije. Iako su u pravnom sistemu Srbije i pre usvajanja ovih zakona postojali zakoni koji su regulisali zabranu diskriminacije (npr. Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom) ili su regulisali posebna prava i posebne mere čiji je smisao bio da obezbede jednake mogućnosti ostvarivanja ljudskih prava (npr. Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina), sve do usvajanja zakona čiji se postupak donošenja analizira, zabrana diskriminacije ili pojedini aspekti (osnovi i oblici) diskriminacije nisu bili na celovit i sveobuhvatan način regulisani zakonom.

Činjenica da se radi o novom zakonodavstvu, ne samo u Srbiji već i u svim zemljama regiona, koje pozitivira standarde ljudskih prava, konkretizuje i operacionalizuje načelne ustavne garancije ravnopravnosti i predstavlja važan korak ka uspostavljanju demokratije i vladavine prava, činjenica da je u javnosti priprema ovih zakona izazvala veliko interesovanje i da je na predloge zakona podnet veliki broj amandmana, su povod da se pažnja fokusira na postupak njihovog usvajanja, i uticaj poslanika na sadržaj zakonskih rešenja.

Na bazi uvida u materijale Narodne skupštine (zapisnici sa sednica Narodne skupštine i radnih tela koja su razmatrala zakone, stenografske beleške, amandmani koji su podneti na zakon i dr.) i na osnovu analize ovih izvora, u referatu su obrađena neka od

sledećih pitanja: aktivnosti na pripremi zakona, akteri koji su bili angažovani u radu na pripremi zakona, kampanje za usvajanje zakona koje su pratile javnu debatu o ovim zakonima, aktivnost poslanika u debati o zakonima, amandmani podneti na zakon i njihova sadržina, podnosioci amandmana, odnos predlagača prema amandmanima podnetim na zakone i dr. I sam uvid u tok i sadržaj zakonodavnog procesa, od momenta pripreme do usvajanja zakona, posebno aktivnost narodnih poslanika u kreiranju sadržaja zakonskih rešenja u zakonima koji se najneposrednije odnose na oblast ljudskih prava i pravo na ravnopravnost (zabranu diskriminacije) kao jedno od temeljnih i osnovnih ljudskih prava, omogućuje da se analizira demokratičnost procesa pripreme ovih zakona kao da se sam zakonodavni postupak po kome se odvijalo odlučivanje o ovim zakonima analizira u kontekstu poštovanja demokratskih standarda koji osiguravaju proceduralnu pravdu kao pretpostavku vladavine prava.

Ključne reči: Antidiskriminaciono zakonodavstvo; Zabrana diskriminacije; Ravnopravnost polova; Narodna skupština; Zakonodavni proces.

Академик проф. др Миодраг Н. Симовић, потпредсједник Уставног суда Босне и Херцеговине и редовни професор правних факултета у Бањој Луци и Источном Сарајеву, дописни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине и инострани члан Руске академије природних наука

Доц. др Милена Симовић, замјеник директора у Секретаријату за законодавство у Влади Републике Српске и доцент на Факултету за безбједност и заштиту у Бањој Луци

ВЛАДАВИНА ПРАВА И ПРАКСА УСТАВНОГ СУДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Босна и Херцеговина је држава са сложеним државним уређењем. Резултат тако сложеног државног уређења су и различита законска рјешења, како на истом нивоу власти, тако и на различитим нивоима власти, која су могућа и у складу са уставном организацијом Босне и Херцеговине. Дакле, у складу са својим надлежностима, законодавац на истим или различитим нивоима власти у Босни и Херцеговини доноси прописе који нужно не морају бити истовјетни.

Према становишту Европског суда за људска права, један од фундаменталних аспеката владавине права јесте принцип правне сигурности, принцип који се претпоставља у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода. Противрјечне одлуке у истим случајевима које долазе из истог суда који је, додатно, и суд посљедње инстанце у одређеном питању, могу, у одсуству механизма који осигурава конзистентност, кршити начело правне сигурности и због тога поткопати повјерење јавности у правосуђе, које чини једну од суштинских компоненти државе засноване на владавини права. Државе потписнице ове конвенције имају обавезу да организују свој правни систем тако да избјегну усвајање противрјечних

одлука. Стога, право на правично суђење укључује и право на правну сигурност.

У својој досадашњој пракси, Уставни суд БиХ је често подсјећао на то да владавина права почива на два битна обиљежја, а то су једнакост свих пред законом и тродиоба власти. У вези с тим, Уставни суд истиче да правна сигурност, између осталог, подразумијева да успостављени механизми и институције дјелују у складу са законима који су општи, одређени, јасни, постојани и који се једнако примјењују према свакоме. Такође, овај принцип подразумијева и забрану арбитрарности у одлучивању и поступању свих органа власти који морају дјеловати искључиво у складу са законом и у оквиру овлашћења која су им законом додијељена, те постојање институционалних гаранција у том правцу.

Независност правосуђа је темељ диобе власти, а правосуђе једна од три гране власти у свакој демократској држави. Оно заузима посебно мјесто и значајну улогу у сваком демократском друштву. Уставни суд БиХ наглашава да правосуђе није само у једнаком положају са остале двије гране власти (извршном и законодавном), већ је посебна грана и због тога што контролише одлуке друге двије гране власти. Даље, независност правосуђа је темељ гаранција владавине права, демократије и поштовања људских права. Остварени степен независности правосудног система представља кључни индикатор достигнутог нивоа владавине права у демократском друштву.

Кључне ријечи: Устав Босне и Херцеговине; Уставни суд Босне и Херцеговине; Европски суд за људска права; Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода; Владавина права.

МОЋ ОРГАНА ИЗВРШНЕ ВЛАСТИ И ОСТВАРЕЊЕ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ – НОРМАТИВНО И СТВАРНО

У правном смислу, правна држава и владавина права захтијевају придржавање устава и закона од стране свих државних органа и грађана. Оно што је заједничко владавини права и правној држави јесте то, да и нормативно и стварно, концепције забрањују самовољу при одлучивању и поступању свих државних органа. Оне подразумијевају остварење принципа подјеле власти, независност судства, уставност и законитост, слободу привреде и привредне активности.

Подјела државне власти је основ изградње правне државе. Земље у транзицији, након слома социјализма и једнопартијских система, теже успостављању правне државе, као што то чине и новонастале државе, бивше јуословенске републике.

Подјелу власти, као чиниоца успостављања и функционисања правне државе, прихватају сви уставни земаља у региону. Међутим, уставима пројектовани системи организације власти, засновани на начелу подјеле власти, разликују се од функционисања у пракси, прије свега у погледу организације, структуре и функционисања извршне власти и њеног односа према уставотворној и законодавној власти. Извршна власт има све доминантнију и активнију улогу у савременим државама, али, при томе, мора остати у оквиру права и важећих правних норми. Одговорна извршна власт мора своју моћ и дјеловање користити у границама права, а не да у пракси њена моћ превазилази димензије нормативних надлежности. На тај начин, количином политичке моћи, извршна власт излази из својих уставних и законских надлежности, што нарушава остварење правне државе.

Стога, уставни модел, пројектован као парламентарни, дјеловањем у пракси носилаца извршне власти, приближава се полупредсједничком, као што је то, у одређеним периодима, била појава у Србији. Полупредсједнички систем не треба критиковати ни одбацити, али Хрватска је у једном периоду своје уставности била примјер како уставно пројектован полупредсједнички систем, дјеловањем у пракси шефа државе, ствара недемократску, ауторитативну владавину, супротну начелима правне државе. Раст политичке моћи извршне власти у модерним државама све више је реалност и неминовност, али њена реална моћ мора бити приближна нормативном, ако се жели успостављање правне државе и владавине права.

Кључне ријечи: Извршна власт; Подјела власти; Парламентарни систем; Полупредсједнички систем.

МАНДАТ СУДИЈА УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Немају сви државни органи исти правни и политички ранг. Међу њима, својим значајем и правном, као и политичком улогом посебно се истиче једна група органа, коју, баш стога, устав уређује детаљније него друге државне органе, ограничавајући на тај начин законодавца и законодавство. Због свог значаја, који доводи до детаљнијег уставног уређивања организације, надлежности, састава, начина рада и одлучивања оваквих органа, они се често називају уставним органима или уставним властима. Детаљније уставно уређивање наведених, а и неких других, аспеката статуса ових уставних органа штити њихову пројектовану уставну улогу у организацији власти од променљивих и дневној политици, те партијским и парламентарним борбама подређених, захтева и ставова законодавца, или би, начелно говорећи, барем требало да томе служи.

Међу елементе статуса уставних органа које устави увек уређују је и мандат њихових чланова, ма како да се они зову – народни посланици, председници републике, председници влада, министри, судије уставних судова, а пре свега дужина мандата, кажимо, чланова уставних органа и могућност њиховог поновног избора, односно реизбора.

Међутим, поставља се питање шта се дешава онда када устав „ћути“ о дужини мандата чланова уставних органа: да ли то значи да је законодавац потпуно слободан да одлучи о дужини мандата, укључујући и доживотни мандат или мандат до одређених, познијих година живота вршилаца функција

у уставним органима, или ћутање устава о дужини мандата спречава законодавца да одреди доживотни мандат или мандат који траје до начелно претпостављеног постојања одговарајуће оптималне радне способности.

Устав Републике Српске „ћути“ о дужини мандата судија Уставног суда Републике Српске. Све до недавно, мандат судија Уставног суда био је временски ограничен на осам година, а важећи Закон о Уставном суду Републике Српске га продужава до навршених седамдесет година живота.

Ако се у обзир узму сви елементи нужни за тумачење одредаба Устава Републике Српске о Уставном суду, саставу и судијама Уставног суда Републике Српске, може да се дође до ваљаног закључка да законодавац Републике Српске није имао овлашћење да одреди дужину мандата изабраног судије Уставног суда Републике Српске до седамдесете године живота судије.

Кључне речи: Уставни суд Републике Српске; Судије Уставног суда; Мандат; Устав Републике Српске.

PRAVNA DRŽAVA I VLADAVINA PRAVA U KONTEKSTU TRANZICIJE

Tranzicija se najčešće percipira kao pretpostavka demokratije, kao transformacija nedemokratskog u demokratski poredak koji je konsolidovan kada vlast stekne naviku da funkcioniše u okviru uspostavljenom zakonom – pravna država pretpostavka je demokratskog poretka.

No, zahtjevi demokratske države ne mogu se svesti tek na formalni uslov pravne države – nije dovoljno da vlast samo bude ograničena pravom, pravo treba biti i valjano po svojoj sadržini. Tako određen materijalni aspekt pravne države prerasta u metapравnu ideju o ograničenju državne vlasti koja se imenuje vladavinom prava.

Vladavina prava uvijek podrazumijeva pravnu državu, vlast zasnovanu i ograničenu pravom, koja u ovom novom kontekstu biva proširena i uslovljena legitimnošću prava kojom se obezbjeđuje opšte dobro zajednice i garantuju individualna prava.

Pojmovi „pravna država“ i „vladavina prava“, mada egzistiraju kao samostalni, i mada se u nekim razdobljima insistiralo na suštinskim razlikama među njima, danas se, zbog nedostatka naučnog konsenzusa koji bi konačno definisao njihovu sadržinu, opravdano upotrebljavaju kao sinonimi.

Teorijski supstrat vladavine prava, zamisao o dobro uređenoj državi, realizuje se podesnim modelom ograničavanja državne vlasti, koji se u iskustvu evropskog kontinentalnog prava imenuje pravnom državom.

Ustavno i sudsko garantovanje osnovnih sloboda i prava, uz čitav niz ograničenja koja osiguravaju djelovanje države kroz mehanizam ustanova, bitna su obilježja zapadne demokratije koja počiva na principima konstitucionalnog liberalno-demokratskog koncepta organizacije države.

Zemlje u tranziciji nominalno su opredijeljene za pravnu državu i vladavinu prava, no recepcija ovih vrijednosti ih suočava sa pitanjem njene dosljednosti. Drugačiji društveno-historijski kontekst države u tranziciji ne može u žuđeni zapadni ideal pretvoriti tek preuzimanjem formalnog aspekta pravne države i vladavine prava bez njihovog stvarnog i potpunog prihvatanja.

Mada se principi pravne države i vladavine prava rado i spremno ističu u programskim dokumentima svih aktera političkog života tranzicijskih država očigledno je da formalnopravna recepcija principa pravne države i vladavine prava ne znači i ostvarivanje njihovog sadržaja, već naprotiv, prema iskustvu tranzicijskog ambijenta u regionu, nerijetko vodi njihovoj negaciji.

Ključne riječi: Demokratska država; Tranzicija; Ljudska prava i slobode; Ograničavanje državne vlasti.

Проф. др Драган Батавељић
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

Проф. др Срђан Никезић
Природно-математички факултет Универзитета у Крагујевцу
Висока школа модерног бизниса Београд

ПРАВНА ДРЖАВА УСЛОВ УКЉУЧИВАЊА У ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Аутори у раду указују да модерно друштво све више доживљава политизацију целине друштвеног бића, тако да политички систем све више надилази друштвени систем, с обзиром на то да се модерна политика јавља у свим порам друштва. Међутим, оно што је суштина овог рада, јесте чињеница да укључивање у европске интеграције и улазак у Европску унију, земљама кандидатима може да обезбеди само политички систем правне државе. За обезбеђење таквог система, неопходно је успостављање и поштовање одређених начела и институција владавине права. Такође, с обзиром на то да се уставност, законитост и владавина права, а нарочито правна држава, данас веома често помињу у јавним разговорима и да постоје бројне нејасноће и недоумице у вези ових категорија, аутори су желели да, на најкраћи могући начин, у овом скромном раду, дају одговарајуће одговоре.

Кључне речи: Политички систем; Правна држава; Владавина права; Организација власти; Политички критеријум; Начела; Институције; Критеријуми; Копенхаген; Европска унија.

О НЕКОЛИКО ВАЖНИХ „ФУНКЦИЈА“ УСТАВНОГ СУДА КОЈЕ НИСУ ЗАПИСАНЕ У УСТАВУ

Устав Србије из 2006. каже да је „Уставни суд самосталан и независан државни орган који штити уставност и законитост и људска и мањинска права“ (члан 166). Дакле, две су његове основне правне функције: контрола уставности и законитости и заштита људских и мањинских права. Поред ових и осталих Уставом одређених функција, Уставни суд има, или би бар требало да има, и друге, које из њих произлазе и са њима су нераскидиво повезане, а нису непосредно записане у Уставу. О овим „функцијама“ може се говорити само условно, јер оне нису исто што и уставне (правне) надлежности Уставног суда, на које се наслањају, а њихово остваривање зависи од ширег друштвено-политичког контекста и ауторитета Уставног суда. Аутор у раду говори о „функцијама“ Уставног суда као што су „квази-политичка“ (функција позитивног законодавца), едукативна, културна (културна мисија) и функција социјалне интеграције.

Кључне речи: Уставни суд; Устав Републике Србије; Уставност и законитост; Људска и мањинска права; Функције Уставног суда.

**ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ
У ЈУРИСПРУДЕНЦИЈИ ЕВРОПског СУДА ЗА
ЉУДСКА ПРАВА И НЕЗАВИСНОСТ СУДСТВА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Право на правично суђење је представљено кроз његове саставне елементе: право на равноправан приступ суду, право на независан и непристрасан суд установљен законом, начело јавности суђења, право на суђење у разумном року, претпоставка невиности, начело законитости и посебна права оптужених лица. Након исцрпне анализе јуриспруденције Европског суда за људска права на овом пољу, анализирају се институционална јемства независности судства у Републици Србији.

Уочљиво је да би могли бити направљени значајни помаци *de lege ferenda* у Републици Србији. Као прво, да би се обезбедила истинска сталност судијске функције, требало би искључити пробни изборни период након прве три године и установити једну врсту „пробног рада” уз судију професионалца, али без ступања на дужност. Јер, идеја реизбора судија је у логичкој супротности са институтом сталности судијске функције и принципом независности судства. У том правцу већ су учињени кораци успостављањем Правосудне академије.

Друго, ваљало би размишљати и о промени начина избора изборних чланова Високог савета судства, како би се спречили могући посредни политички утицаји приликом избора судија и престанка функције судија. Наиме, поред Народне скупштине било би нужно укључити бар још један државни орган у поступак избора изборних чланова Високог савета судства. Треће, како судије не би константно биле изложене „ветрометини”, нужно је рестриктивније поставити разлоге

за њихово разрешење. Коришћење правних стандарда, попут „несавесног” поступања, у овако деликатним питањима сигурно не може бити гаранција независности судства. И на крају, да би судство заиста било независно, нужно је обезбедити истинску материјалну независност судија, можда стварањем једне врсте фиксног буџета, који ће остати изван домаћаја представничког тела.

Кључне речи: Правично суђење; Европски суд за људска права; Независност судства.

VLADAVINA PRAVA I PROMJENE USTAVA KAO PREDUSLOV EVROPSKIH INTEGRACIJA (PRIMJER CRNA GORA)

U savremenom konstitucionalizmu vladavina prava predstavlja princip zasnovan na potrebi ograničenja državne vlasti putem prava, posebno kroz garantovanje osnovnih (ljudskih) prava i sloboda. U ustavnom poretku Crne Gore princip vladavine prava ima istorijskopравни hod od prvih pisanih akata na razmeđu XIX i XX vijeka, a od njenog prvog ustava (1905) prepoznat je i kao vitalni državnopravni interes.

Nakon vijeka razvoja pisane ustavnosti, Crna Gora je 2007. godine dobila ustav samostalne i nezavisne države. Nastao je kao ishod burnog perioda političke borbe za obnovu nezavisnosti, kojeg je karakterisalo nepostojanje društvenog saglasja o osnovnim pravcima ustavne regulacije novouspostavljenih odnosa. Mada je šestotogodišnji period primjene osnovnog zakona izuzetno kratak za sveobuhvatnu i konačnu ocjenu valjanosti i primjenjivosti njegovih rješenja, ipak se mogu izvesti određeni zaključci o dometima ustavnog teksta, odnosu institucija i građana prema Ustavom uspostavljenom sistemu vrijednosti. Iz tih razloga se i ukazala potreba za ustavnom revizijom. Neodrživost nekih od propisanih rješenja bila je više nego evidentna, na što su ukazivali kako domaća javnost, tako i međunarodna stručna tijela, posebno Venecijanska komisija.

Iz tih razloga, Ustav Crne Gore je, u prvom redu, pod uticajem međunarodne zajednice (ustavna revizija bila je ključni uslov otvaranja pregovaračkih poglavlja 23 i 24 za pridruživanje Crne Gore Evropskoj uniji), amandmanski revidiran 31. jula 2013. godine. Ustavnim promjenama dominantno je obuhvaćena oblast

pravosuđa u širem smislu, iako je po mišljenju autora imalo potrebe i prostora za širu reviziju osnovnih normi. Dometi usvojenih ustavnih amandmana (I-XVI) iz tog razloga su predmet rada dvojice autora, koji će u kritičkoj analizi usvojenih rješenja nastojati da sagledaju mjeru njihovog doprinosa učvršćivanju načela nezavisnosti, prvenstveno sudske vlasti, što je jedan od temeljnih postulata ostvarivanja načela vladavine prava.

Ključne riječi: Evropske integracije; Ustav Crne Gore; Promjena ustava; Nezavisnost sudstva.

ПОГЛЕД НА ОДНОС ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ПОЛИТИКЕ

По класичној подели основних људских права, праћеној временом њиховог настанка и почетка уставне заштите, можемо их груписати на: најстарија – лична права и политичка права, потом социјална, културна права итд. Права у вези са животном средином (еколошка права) су на крају овог низа и део су „права солидарности“. Еколошка права су права нове генерације која, иако нису у групи личних и политичких права, имају и те како утицаја на њих. Бројне међународне организације (Гринпис, Европска организација нуклеарног разоружања (*END*), Амнести интернешенел и др.), политичке странке и организације „зелених“ унутар држава, залажући се за здраву животну средину, настоје да утичу на вођење како националне тако и међународне политике.

Залагање за мере против „глобалног отопљавања“, заштиту озонског омотача, елиминисање „прљаве индустрије“, заштиту океана, али и пропагирање генетски модификованих производа, веће енергетске самосталности итд., представљају мере притиска (лобинга) на владе држава. У том смислу, позивањем на еколошка права од националних влада се очекује доношење одређених политичких одлука, па се тако утиче на вођење политике. Еколошка права ту представљају један политички алат. Оваква садашњост мења полазни и анахрони концепт еколошких права као права која спадају у другачију, нову, општеприхватљиву и „аполитичну“ генерацију људских права. Напротив, њихова веза са политиком је стална и веома садржајна.

Кључне речи: Еколошка права; Људска права и слободе; Политика; Животна средина.

УЛОГА УСТАВНИХ СУДОВА У ОСТВАРИВАЊУ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА

Са посебним освртом на Уставни суд Републике Србије

У демократској правној држави сви државни органи (носиоци законодавне, извршне и судске власти) дужни су да се повинују уставу. Како су у низу европских земљама уставни судови овлашћени да испитују да ли се ова обавеза поштује, њихов уставно-политички значај је изузетан. Више пута су у упоредној литератури цитиране оцене познатих теоретичара и познавалаца уставног права да „устав није само оно што пише у његовом тексту, већ и оно што каже уставни суд“, односно да „устав важи у облику у коме га протумачи, односно прочита уставни суд.“

Значај и улога уставног судаства у политичком систему савремених држава зависе од постојања три важне претпоставке: (1) да уставни суд има надлежност и њој примерена овлашћења да одлучује о уставности аката и радњи свих органа државне власти, без изузетка; (2) да се његове одлуке извршавају, а правни ставови следе од стране свих на које се односе; (3) да уставне судије зналачки и поштено обављају функцију чувара устава. „Снага“ уставног суда заснована је, према томе, не само на ауторитету устава кога штити, чува и тумачи и из кога проистичу његов положај и овлашћења, већ и из дејства и уверљивости његових одлука.

Модерно схватање владавине права, односно правне државе претпоставља не само постојање устава и уставносудске контроле уставности правних норми, него и контролу уставности свих аката и радњи јавне власти како би се искључила арбитрерност у њеном вршењу и заштитила основна људска

права и слободе. Постојање универзалне контроле уставности јавне власти свакако се сматра битном за успостављање уставне демократске државе. Наравно, уставносудска контрола других грана власти у систему поделе власти и владавине устава као основног закона, има своје границе, које мора поштовати и сам уставни суд. Те границе проистичу из природе устава у демократској држави као акта јемства основних начела уставног поретка земље, утемељења организације и вршења власти и остваривања и заштите слободе сваког појединца.

Питање граница уставносудског надзора законодавне, извршне и судске власти посебно је актуелно у посттранзицијским земљама у условима још увек недовољно стабилизоване и утемељења владавине права, али ништа мање то питање није актуелно ни у државама чланицама Европске уније у времену продубљене интеграције европских држава, када је у питању заштита уставног идентитета властите државе и оцена да ли су правни акти институција Уније донети у оквиру овлашћења која су поверена Унији.

Уставни суд Републике Србије данас је такође пред крупним изазовима, не само у домену обезбеђивања супрематије Устава и његових основних вредности које чине објективни правни поредак земље, тј. у домену нормативне контроле домаћег права и заштите људских и мањинских права и слобода, већ све више и контроле уставности међународних уговора (споразума).

Кључне речи: Устав; Уставни суд; Владавина права; Људске слободе и права.

РЕФОРМА УПРАВНОГ ПОСТУПКА

Реформа управног поступка је саставни део сложених процеса реформе јавне управе. Међутим, промена концепта јавне управе од управне власти до јавне службе у условима New Public Management-а, захтева промену процедуре деловања јавне управе. То захтева промену Закона о управном поступку, који мора бити бржи, једноставнији и снабдевен ефективним правним лековима како у интересу странке, тако и јавном интересу. У савременом општем управном поступку, као правном поступку за „нови“ век, централну улогу треба да играју слободе и права човека и грађанина. Они морају бити направљени по мери човека којима управа „служи“. Истовремено, занемаривање јавног интереса кроз неефикасну процедуру или процедуру која не покрива све процесне ситуације јавне управе или странку оставља немоћном пред централизованом влашћу, директно угрожава идеју људских права и чини је фразом.

Међутим, промене управног поступка могу бити јако опасне, ако не одговарају стварним могућностима управе да их прихвати и примени у свакодневној пракси која се није мењала готово читав век. Отуда се мора ићи постепено, нарочито са решењима која се тичу „ћутања“ управе, правних лекова али и самог предмета управног поступка, односно питања чему он служи – доношењу само управних аката или свих аката управе.

Кључне речи: Управни поступак; Реформа Закона о општем управном поступку.

УПОТРЕБА СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ ПРЕМА ЛИЦУ КОМЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕНА СЛОБОДА КРЕТАЊА (ОДРЕЂЕНО ПОЛИЦИЈСКО ЗАДРЖАВАЊЕ)

Будући да употреба средстава принуде представља најстроже полицијско овлашћење, којим се непосредно задире у људска права лица према којем се поступа, полицијским законодавством се оригинално уређују врсте средстава принуде, услови под којима се она могу употребити, начин употребе сваког средства, као и контрола њихове употребе. Њихова употреба прожета је бројним правним начелима (и професионалним принципима), међу којима се, по свом значају, издвајају начело законитости и начело сразмерности. Наиме, законитост подразумева да се могу употребити само она средства принуде која су експлицитно одређена законом, и само под условима и на начин који је законом одређен. Сразмерност значи да се средства принуде неће уопште употребити ако би штетне последице употребе биле веће од оних које би наступиле да средства принуде нису употребљена. Сразмерност је саставни део законитости, она је коректив законитости и омогућује подешавање, дозирање интензитета принуде и подразумева моментални престанак употребе средст(а)ва принуде оног тренутка када се постигне циљ (сврха) употребе, дакле савлада *отпор*, одбије *напад* или спречи *бекство* лица, приликом извршавања службених задатака. Сразмерност се уређује различитим правним формулацијама, попут одредаба да се средства принуде употребљавају „само када је то неопходно“ или „апсолутно нужно“, „са најмање штетних последица и за најкраће време“ и сл. Сразмерност се операционализује *поступношћу* приликом употребе, тако што

се са употребом почиње увек са блажим средством, или се процењује да употреба блажег средства не јамчи успех употребе. Како је мисија полиције заштита свих људи, слобода и права, полиција је дужна да штити и лица према којима поступа, дакле и оне према којима употребљава средства принуде. При том, ако код лица наступе повреде, полиција је дужна да том лицу пружи или обезбеди прву помоћ. Као и свако друго овлашћење, и овлашћење употребе средстава принуде мора бити у складу са циљем у којем је овлашћење дато.

За закониту и правилну употребу средстава принуде неопходно је да се сложе *основ, разлог и сразмера*. Основ се налази у Закону о полицији, разлог су одређене *чињенице напада или пружања отпора извршењу службених задатака и радњи*, као и *бекство лица*, које се, сложене у *чињенично стање*, подводе под одговарајуће одредбе (правне норме), односно услове из Закона о полицији. Законитост и сразмерност обезбеђују да не дође до *прекорачења или злоупотребе* овлашћења употребе средстава принуде. С друге стране, злоупотреба средстава принуде инкриминисана је Кривичним закоником, низом кривичних дела, почев од злоупотребе службеног положаја, преко наношења телесних повреда, несавесног вршења службе и других, све до убиства, које може да буде „друга страна медаље“ употребе ватреног оружја, као најстрожег средства принуде.

У вези са употребом средстава принуде, јасне, недвосмислене и изузетно систематизоване законске одредбе само делимично могу да олакшају њихову практичну примену. Наиме, реч је о деликатним ситуацијама примене права у којима полицијски службеник, за разлику од осталих примењивача права треба да реагује тренутно, у кратком временском интервалу, а примена права има моменталан и чињенични контекст (исход).

Кад је реч о *задржаним лицима* (лицима којима је ограничена слобода кретања), ситуација је, по правилу, мање компликована, јер су та лица већ под контролом (надзором) полиције. Према њима су већ примењена одређена полицијска

овлашћења, попут провере или утврђивања идентитета, довођења, и, што је веома важно, прегледа и претреса лица. Темелјан преглед (претрес) лица пре смештања у службене просторије за задржавање значајан је због проналажења и *привременог одузимања предмета* подесних за напад, бекство или самоповређивање (бодежа, боксера, жилета, оружја, шприцева са иглама, каишева, пертли, евентуалног оружја, делова одеће, обуће и др.). Њиховим привременим одузимањем смањује се ризик од самоповређивања, бекства или напада на другог, а тиме и могућности да до употребе средстава принуде из тих разлога дође.

Значајно правно средство које садржи гаранције којима се предупређују произвољности и штите људска права задржаног лица, представља *службени записник*, предвиђен Правилником о полицијским овлашћењима (чл. 30, ст. 3 и 4), а који је полицијски службеник дужан да сачини. Наиме, Европски суд за људска права стао је на становиште да полиција, када неко лице лишава слободе, треба одмах да сачини детаљан записник, чији су обавезни делови место, датум и време задржавања (притвора), име лица које се задржава (ако је познато), његово здравствено стање, име полицајца који врши задржавање, као и разлог задржавања (притвора). Пропуст да се такав записник сачини представља повреду члана 5 Европске конвенције о људским правима.

Међутим, наше полицијско законодавство не уређује посебно употребу средстава принуде према задржаним лицима, већ важе „општи“ услови за употребу појединих средстава принуде. Следећим изменама Закона о полицији могло би се предвидети да употреба средстава принуде према задржаним лицима може трајати само док се не савлада отпор и не обезбеди збрињавање лица од кога прети непосредна опасност по живот и тело неког лица или имовину (објекат) у којем се врши задржавање. Даљи развој организационих решења, инфраструктуре, примене савремених информационих

технологија, руковођења и обуке полицијских службеника свешће могућност злоупотреба принуде над задржаним лицима на минимум.

Кључне речи: Слобода кретања; Средстав принуде; Полицијско задржавање; Начело законитости; Начело сразмерности.

Prof. dr Borče Davitkovski

Doc. dr Dragan Gocevski

Pravni fakultet „Justinijan Prvi” Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju

Doc. dr Elena Davitkovska

Ekonomski institut Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju

UTICAJ EU INTEGRACIJA NA SAMOSTOJNOST – ZAVISNOST DOMAĆE LEGISLATIVE (POSEBAN OSVRT NA UPRAVNO PRAVO)

U radu autori analiziraju stepen samostalnosti nacionalnog zakonodavstva u očima evropskih integracionih procesa. Cilj rada je da provjeri u kojoj mjeri se domaća legislativa iz oblasti upravnog prava može razlikovati odnosno zadržati svoje pravne specifičnosti sve do granice da se ne suprotstavlja regulativima i direktivama Evropske unije.

U radu se vrši analiza na tri nivoa: 1) Evropski upravni prostor, u kome autori analiziraju *acquis communautaire*, procedure i odluke Evropskoga suda pravde; 2) Okvir nacionalnog upravnog zakonodavstva; i 3) Odnose između *acquis communautaire* i stepena njegove implementacije u principima upravnog prava, u Zakonu o općem upravnom postupku, Zakonu o organizaciji i radu organa državne uprave, servisne orijentacije uprave, razumni rokovi i sl. Pitanje koje autori žele empirijski provjeriti jeste mogu li se ovi principi urediti na različit način od rješenja u većini država članica Evropske unije.

Ključne riječi: Evropski upravni prostor; *Acquis communautaire*; Upravni postupak; Javna i državna uprava; Principi upravnog postupka.

Проф. др Славко Арсовски
Факултет инжењерских наука Универзитета у Крагујевцу

Проф. др Срђан Никезић
Природно-математички факултет Универзитета у Крагујевцу
Висока школа модерног бизниса, Београд

Проф. др Драган Батавељић
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

КОНЦЕПТ ЛИДЕРСТВА У ЈАВНОЈ И ЛОКАЛНОЈ УПРАВИ: CAF модел – заштита права грађана

Проблем квалитета у државној и локалној управи „отворили су“ *David Osborne* и *Ted Gaebler* издавањем књиге *Reinventing Government*, 1992. године. Тих година, у САД је кулминирало незадовољство услугама администрације државног и локалног нивоа. Зато не чуди да је на питање у магазину *Times* „Да ли је држава мртва?“, већина Американаца одговорило потврдно. Зашто? И поред великог издвајања државе, само 5 % Американаца је 1980. године било задовољно услугама и сматрало да је успех радити у државној управи, а само 13 % запослених у државној управи би препоручило другима ову каријеру. Започела је дебата да ли државног апарата има сувише или премало.

По мишљењу *Osborn*-а и *Gaebler*-а (*Hunt, 1994*), „наш фундаментални проблем је да ми имамо лошу врсту државе. Нама не треба више државе или мање државе, нама треба боља држава. Да будемо прецизнији, нама треба боље газдовање. Газдовање је процес у коме ми колективно решавамо наше проблеме и задовољавамо друштвене потребе. Држава је само инструмент који је застарео и мора почети са процесом

унапређења.“ То је указало на значај квалитета у државној управи. Овај проблем је касније анализиран и у другим, посебно европским, државама, а касније у ЕУ кроз развој заједничког оквира за оцењивање у јавном сектору (*The Common Assessment Framework, 2002*).

У првом делу рада анализиран је проблем квалитета у државној управи и јавном сектору и дата структура заједничког оквира за оцењивање (*CAF*) у јавном сектору. У другом делу рада дат је приступ унапређењу лидерства у јавном сектору.

Кључне речи: Лидерство; Квалитет; Заштита права грађана; Јавни сектор; CAF модел.

Проф. др Тодор Каламатиев

Доц. др Лазар Јовевски

*Правни факултет „Јустинијан Први“ Универзитета „Св. Кирил
и Методиј“ у Скопљу*

РАДНИ СПОР

Овај рад обухвата питање радног спора као правног спора који се јавља током постојања радног односа између самих субјеката. Рад на научној основи обрађује појам радног спора, његову појавност, субјекте радног спора, као и начине његовог решења. Улазећи дубље и изван правног оквира, аутори дају увид у саму суштину радног спора, анализирајући саму етимологију радног спора. То подразумева осврт и на психолошку компоненту и међусобне интеракције између субјеката спора. Даље, рад дефинише сам радни спор, како са правне тачке гледишта, тако и шире. Затим, у раду се даје дубља анализа видова и подела радних спорова.

Аутори се задржавају на основној подели радних спорова, и то на индивидуални и колективни радни спор. У самом раду се анализира индивидуални радни спор, а са друге стране дубље се улази пре свега у нормативну анализу колективног радног спора у македонском законодавству. То је логично, пошто македонски радноправни систем предвиђа посебан нормативни оквир који уређује начине решавања колективних радних спорова.

На крају, у раду се посвећује адекватна пажња начинима решавања радних спорова. Аутори овде дају своја мишлења и анализирају већ постојећи систем, а затим предлажу решења одређених правних ситуација.

Поред аналитичког приступа, рад у себе инкорпорира и синтетички приступ и представља заокружену научну целину која има за циљ да помогне у превазилажењу проблема у систему опредељивања и решавања радних спорова. У том смислу,

истиче се и превенција као начин спречавања радних спорова, начело законитости, односно придржавање и поштовање законских норми, како не би беспотребно дошло до парничења и трошкова.

Посебно је битно што аутори излажу свој став о начину решавања радних спорова уопште. То се пре свега односи на успостављање новог система у правосуђу који би требало да се темељи на посебним издвојеним радним судовима. Ово решење је било познато у претходном социјалистичком систему, али данас се ретко среће у региону. У том смислу, предлаже се промена македонског судског система увођењем специјализованих посебних радних судови.

Рад обухвата македонски правни оквир, али и излази из њега пошто методика постављања и решавања питања око радног спора превазилази пуки позитивизам, већ аутори траже универзалне одговоре, пошто је и сам радни спор универзална карактеристика рада и радног односа.

Кључне речи: Радни спор; Индивидуални радни спор; Колективни радни спор; Решавање радног спора; Радни судови.

ЗНАЧАЈ КАРАКТЕРА ИЗБОРНИХ ЛИСТА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ БИРАЧКОГ ПРАВА

У државама са демократским политичким режимом, бирачко право је опште. Међутим, ефикасност његовог остваривања зависи од многих чинилаца, међу којима значајну улогу има карактер изборних листа. Суштина бирачког права није само у томе да грађанин према слову устава и закона може да бира и буде биран, већ и у томе у којој мјери избор заиста зависи од њега.

Политичке странке доминирају изборним процесом и настоје да позитивноправним нормама обезбиједе ту доминацију у поступку одређивања и избора кандидата. Карактер изборних листа значајно одређује у којој мјери ће бирачи моћи да самостално изврше избор кандидата који ће их представљати. Аутор се у раду бави анализом утицаја природе изборних листа на политички, социјални, полни и други састав законодавног органа, испитује какав је демократски потенцијал појединих врста изборних листа, те у којој мјери оне доприносе ограничавању партијске доминације изборним процесом и остваривању принципа народног суверенитета.

Ако се пође од претпоставке да је народ носилац суверенитета, који врши посредством слободно изабраних представника, није свеједно на који начин се одређује који појединци ће представљати народ. У системима са затвореним листама, тај избор практично врше политичке странке, чиме је суверенитет народа додатно постао фикција. С друге стране, у системима са отвореним листама постоји могућност да буду изабрани појединци који су до гласова дошли изборним

манипулацијама, што посебно показују примјери држава са недовољно развијеном политичком културом.

Стога, потребно је указати на предности и недостатке отворених и затворених листа, имајући посебно у виду потребу развоја демократског политичког режима, законитост избора, легитимност законодавног органа и потребу да у њега буду бирани представници различитих друштвених група и интереса, а не само они који представљају избор партијских елита.

Кључне ријечи: Бирачко право; Отворене листе; Затворене листе; Политичке странке; Законодавни орган; Избори.

**СМИСАО И ЦИЉ СТАВА О „ПОШТОВАЊУ
ТЕРИТОРИЈАЛНОГ ИНТЕГРИТЕТА КОСОВА“ ИЗ
ИЗВЕШТАЈА ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ О НАПРЕТКУ
СРБИЈЕ ЗА 2012. ГОДИНУ**

Европска комисија је у свом редовном извештају о напретку Србије за 2012 годину, 10. октобра, издала саопштење комисије упућено Европском парламенту и Савету коју прати докуменат под називом „Стратегија проширења и кључни изазови за 2012-2013. годину“, где се износе задаци које Србија мора да испуни како би убрзала своје приступање Европској унији, па се између осталог од Србије захтева и да поштује, како се наводи у извештају: „територијални интегритет Косова“ – јужне покрајине Републике Србије, коју су Албанци (у покрајини већина од краја Другог светског рата), илегално прогласили државом. Објашњавајући овакав став, европски комесар за проширење наводи да оваква формулација у извештају не имплицира статус Косова и Метохије, односно да се територијални интегритет не односи на статус Косова, јер, како истиче, територија није одлучујући фактор за државност.

Међутим, све важеће теорије о држави, претпоставку постојања државе, односно њеног суверенитета виде прво у територији. Скупина која нема стабилну и трајну власт на одређеној територији, на којој би се њени припадници увек враћали из ратних похода, никако се није могла сматрати државом. Изузеци од правила да је држава територијално одређена, а који су се у скоријој историји могли пронаћи, су изузеци који су постојали за време Првог и Другог светског рата, када су владе, оружане снага и читави делови државних организација

били избегли на туђој, савезничкој територији. Овакво стање у сваком случају није могло бити трајно, јер би онда и држава нестала, него је ово било само привремено стање као последица окупације територије државе чији су носиоци власти избегли. Зато је, имајући у виду важеће теорије државе, историју, као и праксу савременог света, немогуће извести другачији закључак него да је постојање државе без њеног предуслова – територије, немогуће.

Овде се ради о томе да је Европска комисија, користећи намеру Србије за отварање преговора о приступању Европској унији, овим требало да започне формалну процедуру да Србија призна део своје илегално отцепљене територије као некакву независну државу.

Кључне речи: Територијални интегритет; Територија; Србија; Косово; Европска комисија; Европска унија.

NARODNI SUVERENITET I PRINCIP VLADAVINE PRAVA U SAVREMENOJ DRŽAVI NACIJI SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU

Kao najviši oblik političkog organizovanja, savremene države nacije su dužne da na nacionalnom i međunarodnom nivou garantuju sprovedbu principa vladavine prava i realizaciju načela narodnog suvereniteta. Koristeći se legalnim aparatom prinude, savremene države nacije su obavezne da obezbijede jednakost svih građana, te da ih, kao primarne političke subjekte, zaštite od svih oblika diskriminacije, kao i od samovolje državnih organa vlasti. Pored obaveze da stvori povoljan ambijent za realizaciju temeljnih prava i sloboda, država nacija individuama koje se nalaze pod njenom jurisdikcijom nameće i određena ograničenja.

Odredbama Dejtonskog sporazuma, Bosna i Hercegovina je „smještena“ između autoritarne i demokratske državne sfere. Ustavnim normama se istovremeno proklamuje princip vladavine prava, ali se, s druge strane, uživanje osnovnih građanskih prava (ne) omogućava (uslovljava) pripadnošću određenoj etničkoj zajednici. Autorica će u radu analizirati i eksplicirati faktore (ne)stabilnosti savremenih država nacija, pri čemu će se poseban osvrt staviti na odstupanje od temeljnih međunarodnih načela sadržanih u idejama narodnog suvereniteta i vladavine prava. Imajući u vidu specifičnu pravnu prirodu savremenog bosanskohercegovačkog multikulturnog društva, akcenat će biti stavljen i na temeljne integrativne faktore koji, u ovom trenutku, nedostaju u savremenom državnom uređenju Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Država nacija; Suverenitet; Nacija; Narod; Vladavina prava; Diskriminacija; Građanin; Etnički princip; Bosna i Hercegovina.

**OSTVARENJE PRINCIPA VLADAVINE PRAVA U
KONTEKSTU INSTITUTA LEGITIMNOG CILJA U
USTAVNOM SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE:
SLOVO I/ILI DUH DEJTONSKOG USTAVA**

Ustav Bosne i Hercegovine, kao što je poznato, dio je Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH. Riječ je o ustavnom aktu čiji nomotehnički koncept odgovara anglo-američkoj pravnoj tradiciji i doktrini. Konsekventno ostvarenje načela vladavine prava u ustavnim sistemima koji počivaju na ovom modelu nužno podrazumijeva postojanje visokog nivoa kompetencije i pravne discipline koja se zasniva na dugoj pravnoj tradiciji, te na visokom nivou demokratske svijesti na strani onih koji stvaraju i primjenjuju pravo. Tome treba dodati i činjenicu da je Ustav BiH nastao kao rezultat mirovnih pregovora i kompromisa usmjerenog na postizanje prihvatljivih rješenja sa ciljem zaustavljanja rata.

Sasvim je jasno da takav ustavni akt po svom modelu i načinu nastanka nije mogao sadržavati konsekventna i precizna rješenja svojstvena ustavnim aktima zemalja evropsko-kontinentalnog pravnog miljea, a kojima tradicionalno pripada i Bosna i Hercegovina. Takva pravna situacija implicirala je niz specifičnosti koje se tiču intervencija Ureda visokog predstavnika i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u ustavni sistem zemlje. Oko ovih intervencija stručna javnost u Bosni i Hercegovini je podijeljena. Dok jedan dio stručne javnosti smatra da je riječ o intervencijama koje su bile neophodne radi postizanja legitimnih ciljeva različite naravi koji su, po svojoj prirodi, nužni za ostvarenje principa vladavine prava, dotle drugi dio stručne javnosti je ubjeđenja da je zapravo time narušen princip vladavine prava. Dilema je, dakle, sadržana u pitanju: slovo ili duh dejtonskog Ustava?

Ključne riječi: Ustav Bosne i Hercegovine; Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini; Legitimni cilj; Ured visokog predstavnika; Ustavni sud Bosne i Hercegovine.

ОДНОС ВЛАДЕ И УПРАВЕ У ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Влада и управа су две различите, мада веома сродне државне функције. Такав закључак произлази из теоријских разматрања бројних домаћих и страних јавно-правних мислилаца. Такође, нормативно-правна решења у позитивном праву Републике Србије јасно говоре о томе да Влада Републике Србије врши један круг послова, углавном политичког карактера, док органи државне управе (министарства, органи управе у саставу министарстава и посебне организације) врше неке друге послове – послове текућег администрирања.

Правна и политичка супрематија Владе у односу на органе државне управе у Републици Србији видљива је из низа хијерархијско-старешинских овлашћења којима је Влада снабдевена према државној управи. Уставом Републике Србије, Законом о Влади и Законом о државној управи, органи државне управе потчињени су Влади као „кровном“ носиоцу извршне власти у Републици Србији.

Кључне речи: Влада; Управа; Република Србија; Државне функције.

ПОЛИТИЧКА ЕТИКА

Да ли се у оквиру бављења политиком, посебно у савременим условима, може говорити и о етичком понашању носилаца јавних функција? И да ли се поштовање етике јавне речи, тј. дате изјаве за време вршења јавне функције може ограничити само и једино етиком или нужно мора и право да ступа репресивно на сцену?

Бенжамен Констан и Имануел Кант су говорили о праву на лагање, приписујући то „право“ управо највише и најчешће носиоцима јавних функција, а све у јавном интересу.

Да ли очување јавног интереса може да опстане у домену етике, и то посебне области примењене етике као што је политичка етика, или се његово очување може обезбедити једино путама права, нека су од питања која ћемо у овом раду поставити и покушати да одговоримо на њих.

Кључне речи: Политичка етика; Политика; Носиоци јавних функција; Јавни интерес.

НАСТАВНИ САДРЖАЈИ КОЈИ МОГУ УГРОЗИТИ СЛОБОДУ ВЕРЕ

У раду се анализира немогућност сапостојања наставних садржаја који су супротстављени једни другима, а који могу угрозити слободу вере. Аутор покушава да укаже на проблем супротности који произилази из феномена истовременог егзистирања верске наставе као факултативног предмета у школском систему Републике Србије и покушаја увођења новог наставног садржаја под називом „Сексуално васпитање“, такође као факултативног предмета у средњим школама у Србији.

Законом о црквама и верским заједницама у чл. 40 „Јемчи се право на верску наставу у државним и приватним основним и средњим школама, у складу са законом“ што произилази из члана 1 овог закона („Службени гласник РС“, број 36/2006). Аутор жели да укаже на опасност увођења предмета „Сексуално васпитање“ који је у колизији са поменутиим законом и који може да угрози основна морална начела традиционалних цркава и верских заједница и изазове оштру критику шире друштвене заједнице. Указује да журба ка путу европских интеграција ради кога се жртвују праве исконске моралне вредности за рекламиране вредности моралне суспензије, како рече проф. Панов, је журба погрешним путем на коме се као једна од малих станица налази и предмет „Сексуално васпитање“ или како су га назвали у склопу пилот пројекта „Здравствено васпитање о репродуктивном здрављу“.

Кључне речи: Слобода вере; Сексуално васпитање; Наставни садржаји; Верска настава; Верске заједнице.

НАЧЕЛО ЕФИКАСНОСТИ КАО ОСНОВ МОДЕРНЕ ЈАВНЕ УПРАВЕ

Реформа јавне управе представља један од највећих изазова и најтежих захтјева који се поставља пред државе у транзицији. Тако се и Република Српска и Босна и Херцеговина, као и остале земље Југоисточне Европе, суочавају са овим тешким задатком, а реформски процеси започети прије више од једне деценије данас су у пуном замаху. Циљ реформе јесте стварање модерне, ефикасне, економичне и ефективне јавне управе, организоване према стандардима и начелима тзв. квалитетне управе какву познају земље европског управног простора. Начело ефикасности је један од темељних стубова на којима се овај процес обавља и као такво је препознато у свим документима Европске уније. Оно је нераскидиво повезано са другим начелима каква су начела транспарентности и отворености, професионализације, поузданости, одговорности, ефикасности и економичности и у садејству са њима чини појам модерне јавне управе.

Начело ефикасности је обавеза и дужност органа управе да, када рјешавају у управним стварима, обезбиједе успјешно и квалитетно остваривање и заштиту права и правних интереса појединаца, правних лица и других субјеката. Оно подразумијева остваривање блиске повезаности и оптималног односа између улазних вриједности и излазних резултата у раду органа управе. С обзиром на чињеницу да ово начело обавезује управу када рјешава у управним стварима, што чини највећи дио њене свеукупне активности, може се рећи да је оно свеобухватно, сложено и да има своју правну, економску, организациону, кадровску и техничку компоненту. Циљ овог рада јесте да укаже

на значај и мјесто начела ефикасности у поступку стварања модерне јавне управе.

Кључне ријечи: Начела; Ефикасност; Економичност; Ефективност; Реформа; Јавна управа.

ПОЛОЖАЈ НЕЗАВИСНИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА

Треба правити разлику између два појма који прате положај државних органа. То су самосталност и независност. Самосталност је битно обележје државних органа и представља правно обезбеђену могућност доношења одлука без ичијег утицаја. Сваки државни орган је самосталан у оквиру своје надлежности. Самосталност управе није у колизији са принципом хијерархије. Међутим, други је смисао израза независност. Судови су самостали и независни у вршењу судске функције док су органи управе самостални али не и независни у вршењу управне функције. Органи управе су само самостални и на њих се може утицати општим смерницама, упутствима и сл. од стране виших орагана управе (министарстава), а у крајњој линији Влада је та која политички и правним актима усмерава и координира рад министарских ресора, дакле управне власти.

Путем хијерархијске контроле и надзора, те редовних и ванредних правних лекова управни органи перманентно „трпе“ утицај централних органа (министарстава) и саме Владе. Томе треба додати политичку контролу управе преко Скупштине и Владе. Судска контрола управе преко Уставног и Управног суда и начело обавезности правоснажних судских пресуда лимитира управне органе у независности било које врсте. Независна регулаторна тела су посебан организациони облик вршења јавних овлашћења. Она представљају једну врсту јавних агенција. За разлику од других јавних агенција, одликују се већим степеном независности и самосталности у односу на органе управе.

Одредбама подзаконског карактера практично је дезавуисана „независност“ регулаторних тела. Чини се да законодавац није водио рачуна о посебној природи независних

регулаторних тела. Политичкој већини је на располагању делотворан инструмент „преваспитавања“ функционера државних органа. Постоји и низ других државних органа који формално имају статус независности, али Влада не узима у обзир њихове препоруке и мишљења. Бројне коначне препоруке Повереника за слободан приступ информацијама нису извршене. Државни органи исказују спремност да не поштују право на слободан приступ информацијама од јавног значаја, а Влада је пропуштала законску обавезу да обезбеди извршење решења Повереника. Стварни положај независних органа показује својеврсну „парализу“ ефикасности институција. Немоћ независних органа указују на стање и потребу да њена делотворност зависи од политичке подршке.

Кључне речи: Независни државни органи; Самосталност; Независност; Управни органи; Влада; Принцип хијерархије.

МЕТАПРАВНО ТУМАЧЕЊЕ ПРАВА КАО ЕСЕНЦИЈАЛНИ ПРИНЦИП ВЛАДАВИНЕ ПРАВА – УСТАВНОПРАВНИ ОКВИР –

Остваривање принципа владавине права укључује *мета-правну компоненту* у креирању, тумачењу и примени права. Она подразумева постојање свести о важности есенцијалних категорија демократског друштва (људских права, јавне безбедности, јавног морала, процесуирања окривљених и др.) и успостављању одговарајуће равнотеже у њиховом остваривању и, као таква, императив је легитимног деловања органа власти. Пред органима власти, у том смислу, стоји захтев да, *поступајући у границама права, изнађу праву меру остваривања, често супротстављених уставних вредности*. То се, практично, своди на могућа ограничења приватне сфере појединца услед постојања потребе за заштитом других уставом прописаних вредности која чине могућим функционисање државе као целине.

С тим у вези, нека од питања која ће у раду бити отворена су: да ли се и у којој мери појам правне државе може поистоветити са појмом владавине права у савременим условима; *дали поступање у границама права увек подразумева владавину права*; и најзад, на којим правним институтима се уочава ово разликовање и који су (уставно)правни механизми приближавања принципа правне државе и принципа владавине права? Анализа ових питања кретаће се у уставом прописаним оквирима, при чему ће предмет анализе бити одговарајуће одредбе Устава Републике Србије.

Кључне речи: Метаправно тумачење права; Демократско друштво; Уставне вредности; Устав Републике Србије.

**ГРАЂАНСКОПРАВНА И
ПРИВРЕДНОПРАВНА ОБЛАСТ**

Проф. др Гордана Станковић

Правни факултет Универзитета у Нишу

Проф. др Маријана Дукић Мијатовић

Правни факултет Универзитета „Привредна академија“ у Новом Саду

ПРИНЦИП ЕФИКАСНОСТИ У ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ И ВЛАДАВИНА ПРАВА

Право на ефикасну правну заштиту која се остварује у свакој појединој грани грађанског судског поступка произлази из принципа владавине права. Законити, правични, економични и ефикасни процесноправни системи подржавају и унапређују принцип владавине права, као основни принцип на коме се заснива правна држава.

Ефикасан, економичан и једноставан систем правне заштите, приступачан свим субјектима који имају потребу за правном заштитом, представља правнополитички циљ сваке процесне реформе. Законодавац је одувек настојао да створи нормативне услове за реализацију елементарних квалитета које треба да оствари правна заштита која се пружа у грађанском судском поступку и да пронађе неопходан и прихватљив баланс између оних правнополитичких вредности које треба да се остваре у поступку. Приликом сваке процесне реформе законодавац је са мање или више успеха покушавао да пронађе рационалну равнотежу између законитости и ефикасности, као основних принципа који се односе на квалитет правне заштите. Ефикасност у заштити права, која треба да омогући да се што пре пружи правна заштита и у фактичким животним односима успостави владавина права, током времена је нормативно операционализована на различите начине.

У настојању законодавца да омогући остваривање права на суђење у разумном року, принцип ефикасности, као руководни принцип који се односи на метод рада у поступку, приликом

недавне процесне реформе у Републици Србији, избио је у први план тако да је ефикасност у поступању процесних субјеката постала примарни циљ поступка.

Кључне речи: Принцип ефикасности; Грађански судски поступак; Правна заштита; Процесна реформа.

KOLEKTIVNI MEHANIZMI ZAŠTITE PRAVA U BiH

U junu 2013. godine Evropska komisija je usvojila preporuku, kojom preporučuje državama članicama da uspostave kolektivne mehanizme zaštite prava. Ova preporuka je plod jednog razvoja u ovoj oblasti na evropskoj razini koji je postao intenzivan nakon 2005. godine, naročito u oblasti zaštite potrošača. Većina članica EU predviđa kolektivne mehanizme zaštite, pri čemu su slijedile različite modele. Na evropskoj razini se intenzivira nastojanje ka harmonizaciji različitih nacionalnih mehanizama kolektivne zaštite, te su poduzimane različite aktivnosti u tom pravcu (npr. donošenje Zelene knjige o kolektivnoj zaštiti potrošača 2008, Rezolucija Evropskog parlamenta o koherentnom pristupu kolektivnoj zaštiti 2010), sve do navedene preporuke u kojoj se zemljama članicama savjetuje jedan horizontalan pristup i predviđanje kolektivne zaštite u različitim oblastima (zaštita potrošača, finansijske usluge, pravo konkurencije, okolišno pravo). Jedan od zadataka rada će biti analizirati usklađenost prava u BiH sa evropskim.

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i stupanjem na snagu Privremenog SSP, Bosna i Hercegovina se obavezala uskladiti svoj pravni poredak sa evropskim. Jedan od prioriteta je zaštita potrošača i upravo je ovo oblast koja se primarno ima u vidu kada se misli na kolektivnu zaštitu prava. U BiH na državnom nivou (od nedavno na entitetskom nivou u Republici Srpskoj) postoje zakonske odredbe o subjektima i mehanizmima kolektivne zaštite potrošača. U referatu će biti izloženo da li su oba zakona u skladu sa novom Direktivom 2009/22/EZ o tužbama na propuštanje radi zaštite kolektivnih interesa potrošača, te će biti analizirana implementacija zakonskih odredaba o kolektivnoj zaštiti potrošača.

U pravnom sistemu BiH postoje, kako na državnom tako i na entitetskom nivou, i drugi propisi gdje bi, u skladu sa navedenom preporukom Evropske komisije, trebalo da budu predviđeni mehanizmi za zaštitu kolektivnih interesa (Zakon o zabrani diskriminacije BiH, Zakon o konkurenciji, entitetski zakoni o zaštiti prirode, zakoni o tržištu kapitala). Odredbe navedenih zakona su dijelom nedorečene i nedovoljne za efektivnu zaštitu kolektivnih interesa, a postavlja se i pitanje koliko odredbe procesnih zakona omogućavaju takvu zaštitu. Primjera radi, Republika Hrvatska je u svoj Zakon o parničnom postupku unijela odredbe o kolektivnoj zaštiti, dok su u Republici Srbiji takve odredbe nedavno proglašene neustavnim. Iz rečenog slijedi da mogućnost kolektivnog ostvarivanja prava ima direktne veze sa pristupom pravdi, te je dijelom i ustavnopravne provenijencije.

Ključne riječi: Kolektivni mehanizmi zaštite prava; Evropska unija; Zaštita potrošača.

THE MARITIME LAW IN THE ERA OF GLOBALISATION – A UNIVERSAL LAW OR MIXED LEGAL SYSTEM?

An analysis of the state of contemporary maritime law, and thus maritime law at the beginning of the III millennium, shows that it understands a process of development and transformation which is unprecedented in the many hundreds of years of the history of the development of this law, from the point of view of its intensity and multidirectional nature. Despite the fact that maritime law is not an internally homogeneous field of law, tendencies are deepening to consider maritime law as a whole – as the object of research and of legislative activity. The XX century has brought significant changes both in the process of creating maritime law itself and in its contents. During this century, hundreds of international organisations have come into being; dealing – on a wider or narrower scale – with the organisation of international co-operation at sea, and this requires the appropriate legal regulations. All the main sectors of maritime law on a relatively wide scale were covered by the provisions of conventions (and other international legal acts) which resulted in the far – reaching internationalisation of the internal maritime legislation of the state – parties to these conventions. Thus, the international maritime legislation created at the international level by means of co-operation of the countries, became one of the significant factors determining the development of maritime law. Indications of maritime nationalism create the need to build and strengthen an international maritime order, and this requires organised international cooperation on the widest possible scale. So we can say that maritime law fulfilled the demands of rule of law.

Key words: Maritime Law; Conventions; Globalisation; Rule of law.

КОДИФИКАЦИЈА ГРАЂАНСКОГ ПРАВА КАО ДОПРИНОС ВЛАДАВИНИ ПРАВА

Велике кодификације правних норми, у које спадају и велики кодекси на пољу облигација, па тако и југословенски Закон о облигационим односима из 1978. године са каснијим измјенама и допунама, никада не престају да живе. Професор Перовић је томе визионарски додао да „временом, употребом државне власти, они могу бити стављени ван снаге, али, ван снаге живота, никада“. Они се „ко болест вечита наслеђују, од колена до колена потежу, од места к месту тихо се протежу“.

Нешто слично се десило и са југословенским Законом о облигационим односима, који и након тзв. дисолуције југословенске државе наставља да живи, са мањим или већим измјенама и допунама, у свим бившим југословенским републикама, сада самосталним државама. У овом реферату покушаћемо приказати правни живот ЗОО са више аспеката: као извора норми, субјеката на које се односе његове норме, скупа систематизованих норми и његовог садржаја *de lege lata* и *de lege ferenda*, с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини.

Ако период од тридесет година упоредимо са двјестогодишњицом француског Грађанског законика, родоначелника тзв. модерних грађанских кодификација, учиниће нам се неупоредиво кратко. С друге стране, огроман је успјех на турбулентним југословенским просторима воспоставити овакав законски пројекат, у специфичним условима владавине концепта договорне и доходовне економије, удруженог рада и средстава, несвојинске концепције друштвене својине, негације права својине и уговора, и перманентног распада јединственог

југословенског тржишта и правног система, за којег важи раширена и ничим оспоравана оцјена да је најуспјешнији законски пројекат у историји југословенског права.

Кључне ријечи: Кодификација; Закон; Систем норми; Садржај закона; Субјекти облигационих односа; Заштита потрошача.

Prof. dr Arsen Janevski

Asistent mr Milka Rakočević

Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij“ u Skoplju

OVLAŠĆENJE ILI DUŽNOST STRANAKA DA RASPRAVLJAJU PRED SUDOM

Posledice pasivnosti stranaka u parničnom postupku

Kada je reč o položaju stranaka u parničnom postupku, procesni zakon postavlja jedno opšte pravilo koje predviđa da je njihovo učešće u postupku uvek potrebno. Ako se ima u vidu osnovni cilj parničnog postupka, a to je utvrđivanje istine kako bi postupak dobio pozitivan ishod u smislu donošenja pravilne i zakonite odluke, u procesnoj doktrini se opravdano postavlja pitanje o postojanju dužnosti, odnosno obavezi stranaka da imaju aktivno učešće u postupku.

U odnosu na učešće određenih lica u postupku, savremeno procesno pravo postavlja jasnu liniju između parničnih stranaka i drugih subjekata čije se učešće smatra potrebnim. Naime, dok procesni zakon svim ostalim subjektima nameće obavezu da neposredno i aktivno učestvuju u postupku, pritom predviđajući mehanizme za obezbeđenje njihove aktivnosti, u odnosu na parničare, isti taj zakon ima drugačiji stav – ostavlja slobodnoj oceni stranaka da one same odluče da li će preduzimati procesne radnje u postupku ili će odlučiti da svoj stav u konkretnom sporu manifestuju pasivnim i neaktivnim držanjem. Parnični postupak je dominantno dispozitivan, što znači da na strankama ne leži obaveza za aktivnim delovanjem u parnici. Moderni procesni sistemi imaju samo mogućnost, u duhu savremenih standarda o ljudskim pravima, da pasivnost stranaka interpretiraju kao manifestaciju pravno relevantne volje. U tom smislu, pasivnost znači modus za manifestaciju aktivnosti.

Predmet interesa ovog rada je problematika položaja stranaka odnosno njihovog držanja (aktivnog odnosno pasivnog) u postupku.

Da li su stranke dužne da raspravljaju pred sudom i da aktivno pariticipiraju, ili one same odlučuju kakvo će držanje imati, što upućuje na zaključak da one mogu biti i potpuno pasivne i da uopšte ne odgovaraju na procesne aktivnosti preduzete od strane drugih subjekata u postupku? Načelo saslušanja stranaka u savremenom parničnom postupku je koncipirano na način da označava ovlašćenje stranaka da budu saslušane u postupku, ne namećući im pritom dužnost izjašnjavanja o zahtevima i navodima suprotne stranke. Međutim, nepostojanje obaveze da imaju aktivno držanje u postupku ne znači da stranke mogu da se ponašaju voluntaristički i pritom da sprečavaju brz i efikasan završetak parničnog postupka. Upravo zbog toga, procesni režimi, istovremeno sa proklamovanjem prava stranaka da se izjasne u postupku (pritom ne obavezujući ih na aktivno držanje), za pasivnost stranaka vezuju negativne pravne posledice.

Ključne reči: Stranke; Parnični postupak; Procesne radnje; Pasivnost stranaka.

Проф. др Невена Петрушић
Проф. др Слободанка Константиновић Вилић
Правни факултет Универзитета у Нишу

ПРИНУДНО ИЗВРШЕЊЕ СУДСКИХ ОДЛУКА У ПОРОДИЧНОПРАВНИМ СТВАРИМА – (НЕ)МОЋ ДРЖАВЕ

Делотворна судска заштита права из породичних односа подразумева ефикасно извршење судских одлука. Дужност суда да без икаквог одлагања приступи и спроведе извршење произлази из права на правично суђење, као основног људског права. Дуго трајање поступка извршења одлука у породичноправним стварима доводи не само до повреде права на суђење у разумном року, већ и до повреде самих супстанцијалних права чија се заштита остварује. Због природе ових права, у појединим случајевима кашњење са извршењем угрожава основне егзистенцијалне интересе деце и осталих чланова породице којима је заштита потребна.

Судска пракса у Србији показује да се велики број судских одлука у алиментационим и другим парницама из породичноправних односа не извршава благовремено и ефикасно. Честа неоправдана одлагања извршења, непотребни застоји у поступку, неусклађено и некоординисано деловање помоћних органа, полиције и органа старатељства, само су неке од појава које се у пракси бележе. У раду је извршена критичка анализа релевантних законских решења у домену извршења и елеборирани су кључни проблеми који се појављују у судској пракси. Указано је на стандарде Европског суда за људска права и мерила која овај суд примењује оцењујући делотворност и ефикасност поступка извршења у породичноправним стварима.

Кључне речи: Правично суђење; Суђење у разумном року; Извршење судских одлука; Породичноправне ствари; Европски суд за људска права.

KONCEPT ZABRANE ZLOUPOTREBE SUBJEKTIVNOG PRAVA KAO INSTRUMENT OSTVARENJA VLADAVINE PRAVA

U radu je analiziran povijesni razvoj te u suvremenom pravu prihvaćena rješenja vezana za jedno od temeljnih načela pravnog poretka uopće a posebno građanskog prava, načelo zabrane zlouporabe prava. Institut zabrane zlouporabe prava korijene ima već u antičkim pravima, a posebno u rimskom civilnom pravu koje na kauzističkoj osnovi, a naročito djelovanjem *ius preatorium* i *ius honorarium*, ograničava pojam apsolutne dominacije ovlaštenika subjektivnog prava. No, opći pojam zabrane zlouporabe prava definiran je, iako ne do kraja dosljedno i zaokruženo, tek u srednjem vijeku, i to djelovanjem glosatorske i postglosatorske jurisprudencije, koje ovu ideju temelje s jedne strane na rimskim korijenima i običajnom pravu, a s druge strane na vladajućim religiozno-moralnim pravno-teorijskim koncepcijama svog vremena, tj. na kršćanskoj etici i temeljnom postulatu kanonistike o prirodnom (božanskom) moralu (pravu) kao osnovi svakog pravnog poretka na zemlji. Time su postavljeni temelji za suvremeni koncept zabrane zlouporabe prava koji se ne ograničava na rimsku zabranu emulacije kao šikanoznog vršenja prava, već se proširuje na opću, odnosno institucionalnu zabranu zlouporabe prava definiranu kao vršenja prava protivnog prirodnom pravu, moralnim shvaćanjima društva i načelu pravičnosti.

Analiziran je i stav velikih građanskih kodifikacija prema ovom načelu. Kroz izučavanje povijesnog razvoja instituta, istražene su i njegove teorijske osnove, odnosno pravnoteorijsko opravdanje postavljanja granica apsolutnoj slobodi titulara subjektivnog prava da to pravo vrši onako kako mu je pravnom normom priznato.

Istraženi su i pojedini oblici zlouporabe prava, odnosno kakava se sve ponašanja titulara subjektivnog prava mogu smatrati ponašanjima koja prelaze ove unutarnje granice koje pravni poredak postavlja vršenju prava. U tom kontekstu, poseban je naglasak stavljen i na ulogu sudske prakse u nastanku i razvoju instituta zabrane zlouporabe prava, i to od djelovanja rimskih pretora do suvremenog prava. Naime, kako je načelo zabrane zlouporave prava jedan od derivata šireg načela savjesnosti i poštenja i predstavlja prvenstveno moralno-etički postulat pravnog poretka, pretpostavke za njegovu primjenu, sadržaj i granice nužno se mogu pobliže definirati samo djelovanjem sudske prakse.

Rad se bavi problemom utjecaja sudske prakse na nastanak i primjenu jednog od temeljnih načela građanskog prava, načela zzp. Budući da su odnosi koje reguliraju iznimno složeni i da se neprestano razvijaju i mijenjaju, građanskopravne norme karakterizira visoki stupanj generalizacije. Stoga se sudska praksa nužno pojavljuje kao sukreator prava koji u postupku primjene apstraktne norme tu normu dograđuje i upotpunjava sadržajem. Institut zabrane z p najbolje ilustrira aktivnu ulogu sudske prakse u stvaranju prava jer se, kao pravno načelo utemeljeno na moralnim shvaćanjima društva, razvijao upravo djelovanjem te prakse. Ona je, još od vremena pretorskog prava, formirala shvaćanja o pojedinim oblicima zlouporabe subjektivnog prava. Taj se razvoj može pratiti od zabrane šikanoznog vršenja prava do moderne koncepcije zlouporabe prava koja kroz brojne varijacije definira unutrašnje granice subjektivnog prava.

Ključne riječi: Zabrana zlouporabe prava; Subjektivno pravo; Građanske kodifikacije; Načelo savjesnosti i poštenja.

СПОРАЗУМНА ДИОБА У БРАКУ СТЕЧЕНЕ ИМОВИНЕ **(de lege lata и de lege ferenda)**

У Породичном закону Републике Српске важи оборива претпоставка да су брачни супружници у току брака заједнички, на једнаке дијелове стекли радом заједничку имовину. Породични закон Федерације Босне и Херцеговине ову претпоставку сматра необоривом. Колико је споразум о диоби у браку стечене имовине инструмент којим се може заобићи и оборива и необорива претпоставка о заједнички стеченој имовини на једнаке дијелове? Колико сам споразум о диоби у браку стечене имовине може бити врста притиска на једног брачног супружника да одустане, због пријетњи другог брачног супружника, од оног дијела имовине стечене у браку која би му по Породичном закону припадала? Колико тај споразум може бити усмјерен на изигравање права трећих лица који су повјериоци једног од брачних супружника?

Одговори на ова питања дају се у овом раду, кроз анализу постојећих законских рјешења и судске праксе. У правној теорији и судској пракси постоји различито тумачење могућности употребе паулијанске тужбе у обарању споразума о диоби у браку стечене имовине. У овом раду се указује на основну поставку, уставом загарантовану слободу уговарања и равноправност брачних супружника и истовремено ограничење те слободе правима трећих лица, а посебно државних органа. Указује се на потребу да споразумна диоба у браку стечене имовине буде искључиво у форми судског поравнања. Ако брачни супружници имају заједничку малољетну дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско право, у том поступку обавезно треба да присуствује и представник органа

старатељства. Суд би требало да затражи од странака да под материјалном и кривичном одговорношћу дају изјаву да немају дугове према трећим лицима, или ако имају дугове, да приложе изјаве тих лица да су они упознати са споразумом брачних супружника и да то није у супротности са њиховим интересима. На тај начин, спријечила би се злоупотреба права брачних супружника на споразумну диобу. Важно би било да судија на рочишту детаљним испитивањем установи да ли је један брачни супружник силом, преваром или злоупотребом повјерења наведен на склапање споразума.

Кључне ријечи: Споразумна диоба имовине; Брачни супружници; Брак; Породични закон.

POSTUPAK REGISTRACIJE POSLOVNIH SUBJEKATA

Republika Srpska je sredinom 2013. godine donijela Zakon o registraciji poslovnih subjekata. Ovim zakonom na bitno drugačiji način regulisan je postupak registracije poslovnih subjekata. Postupak registracije poslovnih subjekata odvija se u dvije faze. U prvoj fazi postupka prijava za registraciju se dostavlja Agenciji za posredničke, informatičke i finansijske usluge. Postupak koji se vodi pred Agencijom je administrativni. Agencija je dužna da prijavu „odmah i bez odlaganja“ dostavi registarskom sudu.

Hitno postupanje je jedna od osnovnih karakteristika ovog vanparničnog postupka. Registarski sud je dužan da odluku donese u roku od dva dana od dana dostavljanja prijave.

Autor u radu kritički analizira nova zakonska rješenja. Bez obzira na to što je novi zakon donesen sa željom da se postupak registracije ubrza, već na prvo čitanje zakona uočavaju se određene nelogičnosti. Novi zakon je zadržao staro pravilo po kojem svi upisi imaju konstitutivno pravno dejstvo. Pored toga, pravila o postupku pred Agencijom nisu potpuna, pa ona mogu biti povod za različita postupanja. Primjena ovih odredaba uskoro će pokazati da li će postupak registracije poslovnih subjekata biti jednostavan, brz, jeftin, i efikasan ili će biti još komplikovaniji i skuplji.

Ključne riječi: Registracija poslovnih subjekata; Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge; Vanparnični postupak; Neprava vanparnična stvar.

OSTVARIVANJE PRINCIPA VLADAVINE PRAVA U GRAĐANSKOPRAVNIM ODNOSIMA

Predmet analize ovog naučnog rada biće ostvarivanje principa vladavine prava u građanskopravnim odnosima. Iz naučnog rada se vidi da u pravnoj teoriji ne postoji jedinstveno stanovište u pogledu definiranja obima i sadržaja principa vladavine prava. Međutim, najčešće se definira kao princip preko koga se obezbeđuju odgovornost i transparentnost u radu svih pravnih subjekata (uključujući i državne organe), javnost u postupku donošenja i objavljivanja zakona i drugih pravnih akata, jedinstvena primjena zakona i drugih pravnih akata, poštivanje ljudskih prava, kao i norme i standarde međunarodnog prava. Princip vladavine prava, prema pravnoj teoriji, ima za cilj da obezbijedi jednakost i odgovornost u pogledu zakona, pravičnost u primjeni zakona, dioba vlasti, učešće u procesu odlučivanja, transparentnost i zaštitu od arbitrarnog djelovanja i odlučivanja. Pritom se ukazuje na to da princip vladavine prava, pored pravnog, ima i političko, ekonomsko, socijalno, sociološko i drugo značenje.

Implementacija principa vladavine prava u svim dimenzijama (pravna, politička, ekonomska, socijalna, sociološka, filozofska itd.), kao što se vidi iz naučnog rada, još uvijek predstavlja izazov za svaku zemlju u svijetu, a posebno za zemlje u razvoju i tranziciji, kao što je Republika Makedonija.

Naučni rad ukazuje na to da su prvi koraci prema implementaciji principa vladavine prava u pravnom sistemu Republike Makedonije bili učinjeni donošenjem Ustava Republike Makedonije. U članu 8 Ustava nedvosmisleno se opredjeljuje vladavina prava kao jedna od temeljnih vrijednosti ustavnog poretka Republike Makedonije. Pored toga, naučni rad ima za cilj da ukaže na to da među temeljne

vrijednosti ustavotvorac ubraja i: osnovne slobode i prava čovjeka i građanina priznate međunarodnim pravom i utvrđene ustavom; diobu državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku; politički pluralizam i slobodne, neposredne i demokratske izbore; pravnu zaštitu vlasništva, sloboda tržišta i preduzetništva; humanizam, socijalnu pravdu i solidarnost; poštovanje opšteprihvaćenih normi međunarodnog prava, i drugo. Naučni rad ima za cilj da podvuče činjenicu da ustavne odredbe jasno izražavaju intenciju ustavotvorca da princip vladavine prava implementira u svim oblastima prava u pravnom sistemu Republike Makedonije.

U pogledu ostvarivanja principa vladavine prava u građansko-pravnim odnosima, naučni rad ukazuje na to da veliki značaj imaju i garancija prava svojine i pravna zaštita svojine (propisani članovima 8 i 30 Ustava Republike Makedonije) i garancija slobodnog tržišta i slobode preduzetništva (propisani članovima 8 i 55 Ustava Republike Makedonije). Pritom, u naučnom radu posebno se analizira način na koji su implementirane ustavne odredbe o zaštiti prava svojine, slobodnog tržišta i slobode preduzetništva u odredbama generalnih i specijalnih zakona kojima se uređuju građanskopravni odnosi.

U naučnom radu su predstavljeni i načini oduzimanja i ograničavanja prava svojine i imovinskih prava radi ostvarivanja javnog interesa preko instituta eksproprijacije, kao i mogućnost ograničavanja slobode tržišta i preduzetništva u interesu odbrane Republike, očuvanja prirode, životne sredine i zdravlja ljudi i uticaj ovih ograničenja u ostvarivanju principa vladavine prava u građanskopravnim odnosima.

Ključne riječi: Građanskopravni odnosi; Ustav Republike Makedonije; Pravo svojine; Slobodno tržište; Sloboda preduzetništva.

Проф. др Слободан Панов
Асистент мр Милош Станковић
Правни факултет Универзитета у Београду

ВЛАДАВИНА ПРАВА У НАСЛЕДНОМ И ПОРОДИЧНОМ ПРАВУ

Сазнајни механизам формуле о тези и антитези, аподиктичан не и догматичан и без елемента монизма, апострофира онтолошку контрадикцију (и) модерног термина владавине права. Схватајући контрадикцију као дијалектичку искру, дијалектичку варницу која корисно/плодоносно осветљава „тмину несазнајности“, констатујемо плеоназам у термину правна држава. Поврх тога, формула/идеал правне државе карактерише наглашеност правног формализма и, ако не равнодушност, онда свакако необавезност/непресудност респекта (и) моралне димензије правног феномена. Формула/идеал владавине права, са саморазумљивим правом на протест и побуну у случају када се дискредитује морална димензија у фази нормативне садржајности или фази примене норме, указује на недостатност/несавршеност правног механизма или правног феномена. Дакле, осим што нас постојање права самоучитавањем информише о праву као последици несавршености човека и света, и владавина права у обе фазе/аспекта своје реализације наглашава атрибут несавршености. Сазнање о разликовању реалног права од идеалистичког, идеалног и идеализованог права (став проф. Д. Митровића) само увећава тежину сазнавања. Констатација о пројектованој редукцији времена сазнавања исказана у формули о *нихилизму журбе* (Д. Фузаро), увећава компликованост сазнавања и са мета-правног аспекта. Не на крају, и субјектива једначина (разликовање правослова и правозналца, како вели академик Д. Баста) има истоврсне последице.

Принципи владавине права и правне државе се у грађанском, па и у наследном и породичном праву, рефлектују кроз начело савесности и поштења као једно од два најважнија грађанскоправна начела. Аутори се у раду баве његовим наследноправним и породичноправним еманацијама – начелима равноправности и универзалности и најзначајнијим изузецима од ових начела.

Кључне речи: Наследно право; Породично право; Начело савесности и поштења; Начело равноправности; Начело универзалности.

Prof. dr Dejan Mickovik

Doc. dr Angel Ristov

Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij“ u Skoplju

KODIFIKACIJA PORODIČNOG PRAVA U REPUBLICI MAKEDONIJI

U Republici Makedoniji je u toku izrada Građanskog zakonika Republike Makedonije. Komisija za izradu Građanskog zakonika je već pripremila prednacrt koji se odnose na obligaciono i nasledno pravo. U ovom radu autori daju predloge za reformu porodičnog prava, koje treba da bude sastavni deo kodifikacije građanskog prava u Makedoniji.

Autori smatraju da građanska kodifikacija, u delu koji se odnosi na porodično pravo, treba da obuhvati i bračni ugovor, koji sada nije regulisan Zakonom o porodici. Bračni ugovor omogućava bračnim partnerima da sami regulišu međusobne imovinskopravne odnose, što odgovara savremenom karakteru braka i omogućava ostvarivanje slobodne volje bračnih partnera.

Autori smatraju da Građanskim zakonikom treba preciznije regulisati vanbračnu zajednicu. Prilikom regulisanja vanbračne zajednice treba predvideti da ne smeju postojati bračne smetnje, što nije slučaj u postojećem porodičnom zakonodavstvu u Makedoniji. Osim toga, treba predvideti da vanbračni partneri, ukoliko je zajednica trajala određeno vreme, mogu da se međusobno zakonski nasleđuju.

Jedno od najaktuelnijih pitanja koje se nameće tokom reformi porodičnopravnih sistema u savremenim društvima je potreba da se obezbedi posebna pravna zaštita pravnog statusa zajedničkog bračnog doma. Imajući u vidu potrebe koje se javljaju u praksi, kao i rešenja iz uporednog prava, autori smatraju da u Građanskim zakonikom treba predvideti i poseban pravni režim za zajednički bračni dom, što treba da obezbedi posebnu zaštitu prava i interesa dece.

U Građanskom zakoniku takođe treba predvideti princip da nakon razvoda braka roditelji produžavaju da zajednički vrše roditeljsko pravo, što odgovara pravima i interesima njihove dece. Osim toga, treba izvršiti i izmene koje se odnose na prava deteta i obezbediti usaglašavanje makedonskog porodičnog zakonodavstva sa Konvencijom UN o pravima deteta.

Prilikom kodifikacije porodičnog prava treba predvideti medijaciju u porodičnim sporovima, posebno kada se radi o razvodu braka. Autori smatraju da se kod razvoda braka treba predvideti nadležnost medijatora ili centra za socijalni rad za postupak mirenja bračnih partnera, koji sada sprovode sudije osnovih sudova. Osim toga, kada se radi o sporazumnom razvodu braka, a bračni partneri nemaju dece, autori smatraju da nakon medijacije brak treba da bude razveden od strane notara a ne suda.

Ključne reči: Kodifikacija porodičnog prava; Građanski zakonik; Bračni ugovor; Vanbračna zajednica; Roditeljsko pravo; Prava deteta; Razvod braka.

ПОСЛОВНО УДРУЖЕЊЕ КАО ПОСЕБАН ПРАВНООРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИК У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

У свом раду аутор на свеобухватан начин анализира положај и правну природу „пословног удружења“ као посебног правноорганизационог облика у праву Републике Србије. Истиче да је реч о привредном субјекту само у ширем али не и у ужем смислу.

Пословно удружење је самостална организација, са својством правног лица, које оснивају оснивачким актом најмање два привредна субјекта (привредна друштва или предузетници), које послује под заједничким називом ради постизања заједничких интереса својих чланова, а за обавезе према трећим лицима одговара целокупном својом имовином, док његови чланови на начин одређен оснивачким актом.

Нужно је констатовати да пословно удружење у праву Србије није по својој правној природи правни облик за привређивање у циљу стицања добити, тј. није привредни субјект, независно од тога што је регулисано Законом о привредним друштвима, што га оснивају привредни субјекти, што се уписује у Регистар привредних субјеката, што има пословно име (фирму) а не назив под којим послује и др.

Аутор у свом раду разматра и сличности и разлике између пословног удружења и европске групације економског интереса, односно привредне коморе.

Кључне речи: Пословно удружење; Привредни субјекти; Привредна друштва; Привредне коморе.

МУЛТИПРОФЕСИОНАЛНА ДРУШТВА – ДУГ ПУТ ДО ПРИЗНАЊА

Као што идеја мултипрофесионалности у упоредном праву није усвајана брзо и једноставно, тако ни пратећи концепт мултипрофесионалног привредног друштва није лако крчио свој пут. У земљама чланицама ЕУ, главни подстицај за правно уређење интерпрофесионалности и плуридисциплинарних привредна друштава настао је усвајањем директиве о услугама из 2006. године, која обавезује државе чланице да укину сва ограничења за заједничко вршење слободних професија. Услов за прихватање мултипрофесионалних друштава је да законодавац у односу на форме обављања слободних професија предвиди и привредна друштва, у свим облицима предвиђеним у једном правном систему (друштва лица и друштва капитала), као једну од структура прихватљивих и за слободне професије.

До сада су се у пракси појавила два модалитета регулисања мултипрофесионалних друштава. Могуће је у оквиру опшег уређења привредних друштава за слободне професије предвидети само да друштва која оснивају носиоци слободних професија могу бити монопрофесионална или интерпрофесионална (обична мултипрофесионалност, нпр. Шпанија, Италија). Други модалитет је интерпрофесионалност по основу капитала, где се предвиђа оснивање од стране физичких или правних лица која обављају више слободних професија посебног тзв. друштва слободних професија за финансијско учешће, које има искључиво делатност финансирања и управљања подређеним друштвима (холдинг), има уделе или акције у подређеним монопрофесионалним друштвима слободних професија (филијале) чија делатност је везана за различите професије, при

чему већински капитал и право гласа у холдингу треба да припадају лицима која врше своју професију у подређеним друштвима (нпр. Француска). Сматра се да ова капиталска мултипрофесионалност боље штити правила својствена свакој професији и доводи до њиховог снажнијег приближавања.

Кључне речи: Мултипрофесионална друштва; Слободне професије; Друштва лица; Друштва капитала.

РИЗИК КАО ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТ ОСИГУРАЊА

Ризик представља основни елемент осигурања, а осигурање представља заштиту од реализације ризика. Остварење ризика зависи, на првом месту, од његове природе. У зависности у којој области налазимо ризик, зависиће и врста осигурања. Но, ризик се може и умножавати, што отежава његову контролу. Контрола ризика и могућност утицаја на његово остварење, представља један од најсложенијих послова, не само осигуравајућих друштава, већ и свих субјеката у једном друштву. Ризик увек прети, без обзира из чега се састоји и када се и где може остварити. Ризик је најзначајније посматрати са аспекта осигуравача, којима је основна делатност покривање ризика, али, значајно је посматрати и заштиту од ризика у оквиру предузећа, правних лица, али и појединаца, уопште.

У овом чланку се говори о контроли ризика и о управљању ризиком, у оквиру осигуравајућих друштава, као и у оквиру правних лица, која заштиту од ризика траже код осигуравача, али морају дефинисати и друге моделе заштите. Закључак рада се односи на чињеницу да се ризик може контролисати и да се заштита не састоји само у осигурању, као и у саосигурању и реосигурању, већ и у превенцији, односно у предузимању мера за смањење могућности остварења ризика и смањења насталих штета. Осим тога, веома је значајно да законодавство у области осигурања утврди мере које ће предузимати надзорни орган ако осигуравајуће друштво не поступа по правилима о управљању ризиком.

Кључне речи: Ризик; Осигурање; Управљање; Контрола; Превенција; Штета; Саосигурање; Реосигурање.

ПОСТУПАК У ПАРНИЦАМА ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ ИСПРАВКЕ НЕИСТИНИТЕ, НЕПОТПУНЕ ИЛИ НЕТАЧНО ПРЕНЕТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Утицај медија масовног комуницирања у модерном друштву је јако велики. Циљ масовних медија (штампа, радио, филм и телевизија) је, у суштини, брзо ширење информација у сврху постизања високог степена обавештености широке публике.

Неистинита, непотпуна или нетачно пренета информација преноси се управо путем медија. Таква информација може да изазове повреду части и угледа одређеног лица или пак повреду права или правног интереса лица на које се односи. Како су медији кључан фактор у креирању слике о стварности код потенцијалних прималаца информације, последице по права и интересе правних субјеката на које се информација односи могу бити несагледиве. Сведоци смо чињенице да се свакодневно, из најразличитијих разлога, неистините и непотпуне информације пласирају у медијима. Да би се спречило такво понашање медија, слобода изражавања се може ограничити наредбом да се објави исправка објављене информације.

У поступку у парницама за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације, пружа се судска заштита праву на исправку информације којом је повређено право или правни интерес одређеног правног субјекта. Правила по којима се поступа у овом посебном парничном поступку предвиђена су одредбама Закона о јавном информисању Републике Србије.

Аутор у раду анализира одредбе закона којима је регулисан овај поступак, указује на специфичности поступка

и посебну пажњу посвећује питању конкретизације начела хитности на коме је овај поступак заснован. Аутор нотира различита теоријска схватања, указује на извесне недоследности законодавца, приказује поступак у нормативној ретроспективи и обрађује законодавна решења о овом поступку у правним системима појединих земаља у окружењу.

Кључне речи: Информација; Медији; Посебан парнични поступак; Исправка информације.

MODERNI MODELI STRANIH ULAGANJA I PRAVNA DRŽAVA

Tema ovog rada su moderni modeli stranih ulaganja – javno-privatnog partnerstva koji su propisani pravnom regulativom efikasne države. „Investicija je operacija koja, nakon temeljite analize, obećava sigurnu glavnicu i primjeren prinos.“ (Graham 2006)

Cilj je prezentirati teoretska i praktična iskustva javno-privatnog partnerstva i pravne regulative. Rad će razmatrati pravnu regulativu, dva modela: javno-privatno partnerstvo i privatizaciju javnih preduzeća, kao i mehanizme zaštite javnog interesa u procesu ugovaranja i posle reforme javnog sektora. Reforma javnog sektora se ogleda i u merama stvaranja tržišnog poslovnog ambijenta za javna preduzeća, jer je veoma važna tržišna utakmica koja vodi do takmičarskog ambijenta, koji je nezamenjiv za efikasno poslovanje.

Namera je da se podstakne stimulativna debata o modernom uobličavanju modela javno-privatnog partnerstva i privatizacije javnog sektora. Tema zahteva odgovoran i utemeljen pristup sagledavanju niza aspekata ovog kompleksnog procesa.

Ključne reči: Strana ulaganja; Javno-privatno partnerstvo; Privatizacija javnih preduzeća; Reforma javnog sektora.

*Асистент мр Страхиња Миљковић
Правни факултет Универзитета у Приштини са
привременим седиштем у Косовској Митровици*

ЗНАЧАЈ ПРЕНОСА ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ У ОБЛАСТИ ФРАНШИЗИНГ ПОСЛОВАЊА

Потреба капитала за даљим оплођивањем односно освајање нових тржишта кроз минимална инвестициона улагања може се остварити путем франшизинга као специфичног инвестиционог метода уговорног пословања. Употреба успешног метода пословања, смањени инвестициони ризици и самосталност у пословању налазе се међу опредељујућим разлозима приступања франшизинг network-у од стране потенцијалног примаоца франшизе. Давалац франшизе у обавези је да у тренутку закључења уговора пренесе на примаоца франшизе права интелектуалне својине. Обавеза преноса права интелектуалне својине може се посматрати ка једна од есенцијалних обавеза даваоца франшизе. Пренос права интелектуалне својине са даваоца франшизе на примаоца франшизе је једна од обавеза која мора бити договорена да би се уговор могао класификовати као уговор о франшизингу.

Кључне речи: Уговор о франшизингу; Давалац франшизе; Прималац франшизе; Права интелектуалне својине; Обавеза преноса.

СВОЈИНА МАНАСТИРА ВИСОКИ ДЕЧАНИ – ГОЛГОТА ИЛИ ЗАШТИТА?

Поступање албанског локалног „правосуђа“, под формалним кишобраном Привремене управе Уједињених нација на Косову и Метохији (УНМИК), у предметима против Манастира Високи Дечани, чији су предмет материјалноправни спорови поводом права својине на непокретностима које је Манастиру најпре било одузето спровођењем репресивних мера 1946. године, а потом враћено уговором о поклону 1997. године, указује на непостојање елементарних гаранција за остварење права на правично суђење. Само захваљујући сплету околности, путем којих је „правном гимнастиком“ у поступак, као заступник „тужилаца“, поново уведен УНМИК, манастир Високи Дечани изходио је, у датим условима, релативно повољну првостепену одлуку.

Насиље над својином, као краљицом свих (стварних) права, комплементарно је остваривању националних и великодржавних аспирација Албанаца на просторима Косова и Метохије, које се несметано остварује у условима „постконфликтног мира“, кроз делатност квазидржавних институција и праксу која игнорише општеприхваћене правне и цивилизацијске норме у сваком иоле уређеном и цивилизованом друштву. Имајући то у виду, на дугом путу заштите и реституције права својине, Манастир Високи Дечани, Српску православну цркву на Косову и Метохији, као и грађане српске националности, очекују бројна и непредвидива искушења.

Кључне речи: Манастир Високи Дечани; Косово и Метохија; Својина на непокретностима; Право на правично суђење;

ПОТПИС ЗАВЈЕШТАОЦА НА ПИСАНОМ ЗАВЈЕШТАЊУ ПРЕД СВЈЕДОЦИМА

Аутор у раду говори о стављању потписа завјештаоца на писано завјештање пред свједоцима. Овај облик завјештања један је од најчешћих облика тестаментарног располагања у нашој правној пракси. Међутим, и спорови у погледу пуноважности овог облика су међу најбројнијима пред нашим судовима. Циљ рада је да се теоријски расвијетли ово питање, али и да се помогне практичарима у примјени и тумачењу правних правила којима се ова област уређује. За разлику од већине теоретичара који се прецизно не изјашњавају да ли је постојање одређених чињеница узрок формалне или материјалне непуноважности завјештања, аутор је настојао да у том погледу прави јасно разликовање. Такође, трудио се да наглашава карактер правне санкције (рушљивост или ништавост), до које долази услед неиспуњења законских претпоставки у поступку сачињавања овог облика завјештања. У раду су коришћени историјски, нормативни и компаративни метод. Притом, проучавано је право Републике Српске, законодавства настала на простору некадашње СФРЈ, као и неколико европских права која су имала утицаја на развој института алогографског тестаamenta у нашем праву. Анализирана су и теоријска схватања домаћих и иностраних правних теоретичара који су писали на ову тему. На почетку, пажњу је посвећена општој анализи писаног завјештања пред свједоцима, његовим предностима и недостацима, да би у разради било детаљно говорено о проблему потписивања алогографског тестаamenta од стране завјештаоца. Аутор закључује да би постојећа законска рјешења требало измијенити јер не пружају довољну правну сигурност.

Кључне ријечи: Писано завјештање пред свједоцима; Потпис завјештаоца; Рушљивост; Ништавост.

ЗАШТИТА ОД КЛЕВЕТЕ

У овом раду ћемо говорити о неким општим питањима која се односе на Закон о заштити од клевете који се примјењује на све тужбе за накнаду штете, уколико су поднесене поводом незаконите повреде угледа изазване изношењем или проношењем нечег неистинитог, без обзира на врсту тужбе. Предмет разматрања биће одредбе овог закона које се односе на ограничавање слободе изражавања, одговорност за клевету, изузетке од одговорности, заштиту повјерљивих извора, накнаду штете, рокове застарјелости и однос овог закона према другим законима.

Приликом израде рада користићемо позитивноправни, историјски и упоредни метод. Посебна пажња биће посвећена рјешењима која су прихваћена у упоредном праву. Циљ нашег рада је стога да извршимо поређење рјешења појединих држава у погледу заштите од клевете. Приликом израде рада водило се рачуна, не само о прихваћеним рјешењима у законодавству и доктрини, већ и о судској пракси.

Кључне ријечи: Закон о заштити од клевете; Слобода изражавања; Штета.

ПРИНЦИП КОНКУРЕНЦИЈЕ У ЗАКОНУ О ЈАВНИМ НАБАВКАМА БиХ НАСПРАМ ИНСТИТУТА РЕОРГАНИЗАЦИЈЕ СТЕЧАЈНОГ ДУЖНИКА

Аутор ће у раду анализирати одређену врсту односа Закона о јавним набавкама и Закона о стечају. Указаће да принцип конкуренције као битан принцип Закона о јавним набавкама није довољно заступљен, управо у сегменту гдје треба да постоји подударност правних принципа два наведена закона. Сходно тренутном стању ствари, аутор ће предложити измјене позитивних прописа како би принцип конкуренције угледао свјетло дана у овој врсти односа, не само из разлога задовољења владавине права, већ и због других позитивних ефеката.

Кључне ријечи: Принцип конкуренције; Јавне набавке; Стечај.

НАЧЕЛО НАЈБЛИЖЕ ВЕЗЕ У САВРЕМЕНОМ МЕЋУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ

Начело најближе везе представља општеусвојено правило на основу ког је сваки законодавац дужан да, приликом одређивања мјеродавног права у грађанскоправним односима са елементом иностраности, за тачке везивања одреди управо оне повезнице које ће довести до права оне државе која је у најближој вези са датим односом. Ово начело својевремено је испратио и наш законодавац. Међутим, с правом се можемо запитати да ли је за ових неколико деценија, колико је на снази Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима, перцепција „најближе везе“ остала иста у свим односима или је пак дошло до одређених промјена. Примјера ради, за насљеђивање оставиоца, по нашем ЗМПП-у, мјеродавно је право државе чији је оставилац био држављанин у вријеме смрти. Одређивање закона држављанства као мјеродавног права било је логична посљедица поштивања начела најближе везе, јер се прије 30 година уистину сматрало да је једно лице у најјачој вези са својом домовином. Но, данас када је сасвим нормална, чак и учестала ситуација да једно лице има више од једног држављанства, да живи и ради, ствара и гради у земљи која није држава чији пасош посједује, начело најближе везе добија сасвим други смисао. Тако се с правом можемо запитати да ли је такво лице у најближој вези са својом домовином или пак са земљом у којој има редовно боравиште? С тим у вези, да ли је оправдана употреба *lex nationalis*, као мјеродавног права за законско насљеђивање са страним елементом, или би можда требало да буде мјеродаван *lex habitualis residentiae*?

Аутор ће бити слободан да послије анализе стања скрене пажњу законодавцу на оне ситуације у којима начело најближе везе, приликом одређивања мјеродавног права, више није до краја испоштовано, а у циљу покретања иницијативе за одговарајуће измјене законског рјешења које је тренутно на снази у Републици Српској.

Кључне ријечи: Начело најближе везе; Држављанство; Грађанскоправни односи са елементом иностраности; *Lex nationalis*; *Lex habitualis residentiae*.

KONTROLA KONCETRACIJA PRIVREDNIH SUBJEKATA U PRAVU BOSNE I HERCEGOVINE

U savremenim uslovima tržišnog privređivanja, norme koje uređuju pravo konkurencije zauzimaju posebno mjesto, a u okviru tih normi, izdvajaju se one koje se odnose na kontrolu koncentracija. S obzirom na to da su koncentracije privrednih subjekata česta pojava u privrednom životu, ne treba posebno naglašavati koliki značaj ima postupak njihove kontrole i ocjene.

Pravni okvir za ovu oblast tržišnih odnosa u Bosni i Hercegovini, koga u prvom redu čine Zakon o konkurenciji i niz podzakonskih akata, prilično je prilagođen regulativi Evropske unije. Osnovni smisao postupka kontrole jeste provjera da li će koncentracija izazvati negativne posljedice na tržištu i značajno narušiti konkurenciju ili ne. Pri samoj ocjeni kompatibilnosti koncentracije sa uslovima na tržištu, u obzir se uzimaju kako statički tako i dinamički elementi.

U radu se pokušavaju analizirati sve faze postupka kontrole koncentracija privrednih subjekata u Bosni i Hercegovini od samog pokretanja postupka do donošenja konačnog rješenja i sprovođenja zakonom predviđenih mjera. Poseban akcenat se stavlja na Konkurencijski savjet Bosne i Hercegovine, kao organ koji odlučuje o postojanju zabranjenog konkurencijskog djelovanja i pred kojim se postupak kontrole koncentracija vodi. Njegova nezavisnost i stručnost osnovni su preduslovi za dosljednost u primjeni zakona, transparentnost i pravnu sigurnost.

Ključne riječi: Pravo konkurencije; Koncentracije; Privredni subjekti; Konkurencijski savjet Bosne i Hercegovine.

REGISTROVANA ZALOGA

Autor u radu analizira institut registrovane zaloge, kao posebno sredstvo obezbjeđenja, koje je u posljednje vrijeme u fokusu pažnje kako pravnih pisaca tako i zakonodavaca. Pitanje kako pojačati izvjesnost naplate nekog potraživanja ne gubi na svojoj aktuelnosti. Poslovna praksa je sve intenzivnija u pronalaženju novih i prilagođavanju postojećih načina obezbjeđenja.

Sva sredstva obezbjeđenja potraživanja se, po pravilu, dijele na stvarna i lična, a u stvarnim se razlikuju ona koja za svoj objekat imaju pokretnu stvar, i ona gdje se efekat obezbjeđenja postiže pomoću nepokretnosti. Institut registrovane ili bezdržavinske zaloge, koji nalazi sve više mjesta u zakonodavstvima u regionu, ali i mnogo šire, u ne tako davnoj prošlosti bio je vrlo sporan. Prihvatanje obezbjeđenja potraživanja upisom založnog prava u javne knjige rezultat je različitih tendencija u našem pravnom sistemu. Pojedini pravni instituti u našem pravnom sistemu prihvataju se u namjeri da se harmonizuje pravo obezbjeđenja na nacionalnom i međunarodnom planu. Međutim, uvođenje određenih pravnih instituta u pojedine grane prava vrlo često je posljedica različitih faktora. Registrovana zaloga objedinjuje sve principe savremenog prava obezbjeđenja i svojevrsan je doprinos nacionalnog prava harmonizaciji prava obezbjeđenja na međunarodnom planu. Obezbjeđenje potraživanja pokretnim stvarima bez predaje u državinu povjerioca je tema kojom se dugi niz godina bave i međunarodne organizacije kao što su UNIDROIT i UNICITRAL.

Registrovana zaloga predstavlja pravo zaloge bez državine. Pored toga, ona se odlikuje obaveznim upisom povjeriočevog prava na stvari zalagodavca u registar založnog prava. Ujedno, to predstavlja njenu osnovnu razliku u odnosu na ručnu zalogu. S druge

strane, iako se i kod registrovane zaloge i hipoteke vrši odgovarajući upis povjeriočevog prava, razlika između ova dva oblika založnog prava postoji kako u predmetu zalaganja tako i u prirodi upisa koji se vrši.

U ovom radu, autor posvećuje posebnu pažnju pojmu registrovane zaloge, specifičnostima njenog predmeta, organizaciji registra, postupku registrovanja i pravima koja se upisuju u registar.

Ključne riječi: Založno pravo; Registrovana zaloga; Registar zaloga.

КРИВИЧНОПРАВНА ОБЛАСТ

ОСНОВНИ СТАНДАРДИ ПРАВИЧНОГ СУЂЕЊА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

У тексту се објашњава појам основних стандарда правичног суђења који важе за кривични поступак, те се објашњава посебан значај за земље које припадају Савету Европе, Европске конвенције о људским правима и основним слободама и одлука Европског суда за људска права. У раду се објашњавају основни кривичнопроцесни механизми којима се омогућава одговарајући утицај одлука ЕСЉП на домаћи кривичнопроцесни систем. Поред тога, део текста је посвећен праву на правично суђење као основном садржају члана 6 Европске конвенције о људским правима и основним слободама, те основним нормама у које се у кривичном процесном праву Србије, заснивају на начелу правичног вођења кривичног поступка. У тексту се наводи и низ важнијих одлука Европског суда за људска права, у односу на људска права и слободе у кривичном поступку, те се објашњава како такве одлуке утичу на кривичнопроцесни систем Србије.

У раду се износи и критика новог Законика о кривичном поступку Србије из 2011. године, за који се објашњава да је у многим конкретним аспектима споран са становишта заштите људских права и „европских стандарда“, као и да су неке његове одредбе противуставне, што се односи чак и на правила која су начелне концепцијске природе. У закључку се посебно наводи да чисто адверзијално конструисан кривични поступак у Србији као земљи која има вишедеценијску традицију потпуно другачијег типа кривичног поступка, а што би подразумевало да окривљени буде „равноправни такмац“ јавном тужиоцу у доказивању, у многим конкретним случајевима, може сасвим

реално довести до кршења права окривљеног на правичан кривични поступак, односно бити у супротности с чланом 6 Европске конвенције о људским правима и основним слободама.

Кључне речи: Кривични поступак; Законик о кривичном поступку; Европски стандарди; Европска конвенција о људским правима и основним слободама; Европски суд за људска права.

КАЗНА МАЛОЉЕТНИЧКОГ ЗАТВОРА

Казна малољетничког затвора је најтежа кривична санкција предвиђена за малољетне учиниоце кривичних дјела. По својој садржини, она представља казну лишења слободе, једнако као и казна затвора и казна дуготрајног затвора. Међутим, законодавац је предвидио посебне услове за изрицање ове казне, тако да се она од осталих казни затвора разликује по многим карактеристикама. Прије свега, разлика постоји у погледу учинилаца којима се може изрећи, затим у погледу тежине кривичних дјела за која се може изрећи, као и у дужини њеног трајања и начину извршења.

Аутор у раду указује на све специфичности казне малољетничког затвора, дајући критичку анализу релевантних законских одредаба.

Кључне ријечи: Малољетнички затвор; Кривичне санкције;
Малољетни учиниоци кривичних дјела.

СТАДИЈУМИ У ИЗВРШЕЊУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

У процесу извршења кривичног дела могуће је више стадијума или фаза. Први је стадијум психолошког карактера, у коме лице разматра могућност успешног извршења кривичног дела. На основу донете одлуке, одмах или у неком каснијем временском периоду, то лице приступа остварењу своје одлуке и предузима радњу извршења планираног кривичног дела, чиме проузрокује последицу (па постоји свршено кривично дело), или пак последица изостане (па постоји покушај кривичног дела). Понекад су му за предузимање радње потребне припремне радње. То су радње којима се стварају услови и претпоставке да уопште изврши планирано кривично дело или пак да га изврши брже, лакше и једноставније.

У погледу одређивања појма, врсте и улоге припремних радњи у савременом кривичном праву, те основу њихове кажњивости, нема јединственог мишљења, па се тако разликују законодавства која припремне радње предвиђају као кажњиви стадијум у извршењу кривичног дела, док друга законодавства не познају припремне радње као кажњиви стадијум у извршењу кривичног дела, већ као самостално кривично дело. Управо о појму, врстама и значају фаза у извршењу кривичног дела у теорији, пракси и законодавству говори овај рад.

Кључне речи: Припремне радње; Покушај; Кривично дело; Учинилац; Одговорност; Кривична санкција.

ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЗАТВОРА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – СКРОМНИ ДОМЕТИ И НЕЖНОСТ СУШТИНСКИХ РЕФОРМИ

Извршење кривичних санкција представља завршну фазу изузетно сложеног процеса који започиње откривањем кривичног дела и његовог учиниоца, а наставља се покретањем кривичног поступка и изрицањем кривичне санкције од стране суда. Резултати остварени на извршном плану значајно утичу на укупну вредност кривичноправне политике спречавања и сузбијања криминалитета, због чега се систему извршења кривичних санкција поклања све више пажње. Када је реч о казни затвора, као незаменљивој карици у ланцу друштвеног реаговања на криминалитет у Републици Србији, треба истаћи да њено извршење оптерећују бројни проблеми. Неки су дуго присутни, други су новијег датума, али им је заједничко да је њихов деструктивни учинак интензивира у условима економске кризе.

Законска и подзаконска решења у овој области су компатибилна са релевантним стандардима успостављеним у низу међународних докумената донетих под окриљем Уједињених нација и Савета Европе, али је многа од њих тешко применити у пенитенцијарној пракси. Последњих неколико година, у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Републици Србији, Канцеларијом Савета Европе у Београду, Европском агенцијом за реконструкцију и Канадском агенцијом за међународни развој, учињени су значајни квалитативни помаци на нормативном, организационом и материјално-техничком плану, али су остварени резултати далеко од задовољавајућих.

Систем извршења кривичних санкција треба континуирано унапређивати усклађеним, добро осмишљеним и садржајно богатим реформским напорима и активностима. На тај начин биће уобличен конзистентан систем извршења, што значи да се приликом извршења кривичних санкција, дакле и казне затвора, без изузетка примењују методи, средства и мере предвиђени позитивним законским прописима усклађеним са највишим стандардима у овој области. Стварањем опште климе поштовања људских права, што подразумева хуманији однос према осуђенима и побољшање њиховог статуса, доприноси се ефикаснијем остваривању сврхе извршења казне затвора која, упркос увођењу низа алтернативних санкција, остаје неизбежно средство у борби против криминалитета.

Циљ рада је да се применом нормативног, аналитичко-синтетичког, упоредноправног и статистичког метода укаже на могуће правце деловања, ради отклањања изразитог несклада између значајних могућности казне затвора у спречавању и сузбијању криминалитета с једне, и скромних домета карактеристичних за њену досадашњу примену, с друге стране.

Кључне речи: Извршење казне затвора; Сузбијање криминалитета; Кривичне санкције.

Prof. dr Branko Vučković
predsjednik Osnovnog suda Kotor,
predsjednik Udruženja za krivično pravo i kriminalnu politiku Crne Gore,
prof. na Pravnom fakultetu Univerziteta „Mediteran“ u Podgorici i
Fakultetu za mediteranske poslovne studije u Tivtu
Prof. dr Vesna Vučković
sudija Upravnog suda Crne Gore,
prof. na Pravnom fakultetu Univerziteta „Mediteran“ u Podgorici i
Fakultetu za mediteranske poslovne studije u Tivtu

PRITVOR U SVJETLU USTAVA I ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU CRNE GORE

Pritvor je mjera kojom se oduzima osnovno ljudsko pravo – pravo na slobodu. Kao takvo, štiti se instrumentima za zaštitu ljudskih prava, prije svega Ustavom i pred sudovima, a posebno je značajna njegova zaštita u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava. Osim materijalno procesnih uslova o određivanju, trajanju i ukidanju pritvora, važnu ulogu ima sudska praksa u primjeni pojedinih odredaba. Posebno su značajne procesnopravne pretpostavke vezane za procesna prava, obrazloženja odluka o pritvoru i rokove trajanja pritvora.

U radu će se ukazati na sporna pitanja koja se javljaju u sudskoj praksi, u odnosu na materijalnopravne propise i njihovo tumačenje u odnosu na Ustav, Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore i Evropsku konvenciju o osnovnim pravima i ljudskim slobodama, uslovi pod kojima se pritvor može odrediti, svrha njegovog određivanja i trajanje. U svakom slučaju, bez obzira na neka rješenja u Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore, samatramo da treba poštovati sentencu „Theoria sine paxi, sicut rota sine axi“, treba pričekati rješenja u sudskoj praksi kako bi se pokazalo da li su postojeća rješenja u našem zakonodavstvu dobra i da li se njima ispunjava svrha krivičnog postupka.

Ključne riječi: Pritvor; Pravo na slobodu; Zakonik o krivičnom postupku; Sudska praksa.

Проф. др Миле Матијевић

Факултет правних наука Универзитета за пословне студије Бања Лука

Владо Јованић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

НАСИЛНИЧКИ ДЕЛИКТИ КАО ОБЛИЦИ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Насилнички криминалитет представља један од традиционалних облика општег криминалитета, који је присутан у свим фазама друштвеног развоја. Основна карактеристика ових деликата је примјена принудних радњи кроз разне облике насилног дјеловања према лицу у циљу остваривања одређеног циља – посљедице кривичног дјела.

Насиље може бити само себи циљ, али и средство за остваривање сасвим другог циља. Тако су убиство, тјелесне повреде, насилничко понашања и сл., сами себи циљ, ако се врше у сврху угрожавања живота, тијела лица, безбједности грађана и сл.

Међутим, у савременом добу, насилнички деликти су све чешће присутни као посебно средство у оквиру вршења других криминалних активности организованог криминалитета. Наиме, насилним радњама као претходници других деликата стварају се повољнији услови за конкретизацију и реализацију „кључних“ кривичних дјела, која се јављају као својеврсна одвојена криминогена дјелатност. Иако се сматра да организоване криминалне структуре настоје избјећи насиље као средство за постизање циљ, ипак у пракси се неријетко догађају управо насилнички деликти, који су у узрочно посљедичној вези са другим кривичним дјелима организованог криминалитета. Као извршиоци таквих радњи могу бити „изоловани“ појединци, групе, који нису у директној вези са пројектантама кључних кривичних дјела.

У раду ће се анализирати криминогеност личности насилничког делинквента, његове био-психосоцијалне карактеристике, а у контексту криминогених фактора у вршењу насилничких деликата, као облика организованог криминалитета. Кроз презентацију и проблемску анализу карактеристичних примјера из актуелне праксе у земљи и окружењу указаће се на конкретне примјере који оправдавају постављену хипотезу у раду.

Кључне ријечи: Принуда; Насиље; Насилнички делинквент; Организовани криминалитет; Криминогена личност.

АКУЗАТОРСКИ КРИВИЧНИ ПОСТУПАК И НАЧЕЛО АКУЗАТОРНОСТИ У ЗКП-у РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сваки правни систем у основи треба да почива на владавини права, која представља нужан услов да би право имало своју сврху. Ово се првенствено односи на подручје кривичног поступка као предмета изучавања кривичног процесног права. У том контексту, потпуно је јасно да у свакој правној држави кривични поступак мора обезбиједити права из којих произлази индивидуална сигурност осумњиченог, односно оптуженог лица с једне стране, док, с друге стране, кроз овај правни поступак обезбјеђује се и ефикасна заштита друштва од законом недозвољених понашања.

Најважније јемство људске сигурности и слободе и поуздан ослонац владавине права јесте независност судства, које постоји као посљедица подјеле власти. Но, поред подјеле власти на законодавну, извршну и судску, јако је важно да судије у правном поступку какав је кривични имају улогу „независног и објективног органа“ преко начела акузаторности, које се огледа кроз вођење спора између странака (тужиоца и оптуженог). Дакле, објективан положај суда обезбјеђује се чињеницом да суд не може започети кривични поступак по сопственој иницијативи, него само актом тужиоца. Поред тога, правило је да у овом поступку доказе прикупљају и износе странке преко модела унакрсног испитивања.

Иако у савременом акузаторном поступку суд смије изводити доказе када нађе за потребно, он ипак задржава свој објективни положај, с обзиром на чињеницу да он нема никаквог утицаја на покретање кривичног поступка, као ни примарну улогу у предлагању и извођењу доказа, јер је испитивање свједока и

вјештака на главном претресу препуштено странкама, односно непристрасан положај суда је *conditio sine qua non* акузаторског поступка.

Кључне ријечи: Владавина права; Акузаторски кривични поступак; Начело акузаторности.

НЕПРИЈАВЉИВАЊЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ИЛИ УЧИНИОЦА

Сврстано у групу кривичних дјела против правосуђа, према уобичајеној подјели, у подгрупи дјела онемогућавања вршења функције кривичног правосуђа (уз ову, наводе се и подгрупа инкриминација којима се отежава рад правосудних органа, и подгрупа кривичних дјела против одлука правосудних органа), иако блиско кривичном дјелу непријављивање припремања кривичног дјела (у односу на које се оцјењује као лакше), непријављивање кривичног дјела или учиниоца има самостално биће и предмет је овог рада.

Намјера аутора је да коришћењем историјског, компаративног и правнодогматског метода разјасни, бар у сегменту, законску обавезу пријављивања кривичног дјела и учиниоца, и анализира услове чијим испуњењем појединац улази у криминалну зону.

Кључне ријечи: Нечињење; Дужност; Криминална зона.

ПРИНЦИП ЕКСТРАДИБИЛНОСТИ У ЕКСТРАДИЦИОНОМ ПОСТУПКУ

Један од основних принципа у екстрадиционом поступку је принцип екстрадибилности. Овај принцип екстрадиционог поступка могао би се посматрати као елемент општег принципа правне сигурности. Примјеном принципа екстрадибилности у екстрадиционом поступку ствара се осјећај сигурности грађана у правни поредак државе на чијој територији бораве, у смислу да неће лако бити изручени другој држави, уколико није ријеч о кривичном дјелу које подлијеже изручивању.

Правно формулисање појма екстрадибилности зависило је од историјских околности које су утицале на схватање о правима и вриједностима које је нужно заштитити кривичним законодавством, како би се обезбиједила заштита државног суверенитета. Ради бољег разумијевања предметног принципа, битан је осврт на историјско схватање института екстрадиције. У раду ће се кроз призму најстаријих акта о екстрадицији, „путовањем“ кроз епохе људске цивилизације, сликовито приказати која дјела из којих разлога су сматрана екстрадибилним кривичним дјелима. У циљу што бољег разумијевања појма екстрадибилних кривичних дјела, незаобилазно је питање правне природе института екстрадиције. Одређивање појма праве природе овог института, као и екстрадибилних кривичних дјела нужно је ради успјешног провођења екстрадиционог поступка. Као посебно занимљиво у вези са правном природом екстрадиције, намеће се питање да ли је екстрадиција акт добре воље замољене државе или она представља остваривање њених међународних обавеза. У трагању за одговором на ово питање, у раду се полази од тезе да се екстрадиција више појављује као акт међународне учтивости и остварења узајамних интереса

двје државе, те се она ниједној држави не намеће као обавеза или дужност.

У духу максиме „да се историја понавља“, као и „закон јачег“ и у овом раду се потврђује промјенљивост правног одређивања појма екстрадибилности, с обзиром на чињеницу да је политика активан свједок историје. Међу бројним друштвеним факторима, незанемарљив је и утицај политичког фактора на стварање правних норми и вриједности, односно принципа који се штите правним прописима.

Кључне ријечи: Политичка, војна и религиозна кривична дјела; Правна природа института екстрадиције.

*Асистент мр Драган Благоић
Асистент мр Здравко Грујић
Правни факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици*

ПРИМЕНА НАЧЕЛА ОДРЕЂЕНОСТИ (LEX CERTA) У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

У раду се обрађује начело одређености и његова примена на поједине опште институте у кривичном праву. Овај аспект начела законитости налаже законодавцу обавезу да кривичноправне норме буду одређеније и прецизније што је више могуће. Та прецизност се посебно захтева приликом одређивања бића кривичног дела, јер из описа бића треба јасно видети шта је то што је забрањено, односно шта није дозвољено.

Затим се у раду указује на значај начела у односу на поједине опште институте у кривичном праву. Такође се у даљем тексту рада обрађа пажња на постојеће генералне клаузуле, на правилно тумачење и разумевање истих.

Кључне речи: Начело одређености; Нужна одбрана; Продужено кривично дело.

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ОБЛАСТ

НЕПОСРЕДНО ДЕЈСТВО ПРАВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У ПРАВНИМ СИСТЕМИМА ДРЖАВА ЧЛАНИЦА

Оснивачки уговори Европске уније не познају појам непосредног дејства, већ се у њима само говори о непосредној примени која је изричито везана за регулативе као посебан и најзначајнији тип правних аката институција Уније. Упркос томе што није нигде изричито записано, непосредно дејство данас представља широко прихваћено начело права Европске уније. Настало као творевина Суда правде, ово начело значи да одредбе права ЕУ непосредно стварају права и обавезе за физичка и правна лица у државама чланицама на које се они пуноважно могу позвати пред домаћим органима и судовима. У исто време, оно обавезује органе и судове држава чланица да примене норму на коју се пред њима позове индивидуални субјект и тако обезбеде остваривање тог права.

Суд правде ЕУ је у прво време као непосредно дејствујуће признавао само одредбе оснивачких уговора, да би у каснијој пракси домен примене овог начела био проширен у неколико праваца. Тако је непосредно дејство признато и одредбама садржаним у другим међународним уговорима који улазе у корпус примарних извора права ЕУ. Радило се о међународним споразумима које је Унија на основу свог уговорног капацитета закључила са државама нечланицама или другим међународним организацијама.

Надаље, кроз судску праксу почеле су се разликовати две врсте правних односа који настају поводом непосредног дејства одредаба међународних уговора. Суд правде је првобитно признавао да се индивидуални субјекти могу позивати на субјективна права установљена овим одредбама само у односу

на државу чланицу. У питању је тзв. вертикално непосредно дејство, код кога се насупрот појединцу појављују органи државне власти. Нешто касније Суд правде ће прихватити и тзв. хоризонтално непосредно дејство уговорних одредаба, тј. могућност да се појединац пред домаћим органом и судом позове на међународним уговором предвиђену обавезу другог индивидуалног субјекта у заштити својих субјективних права.

Коначно, заједно са ширењем одредаба уговора који производе непосредно дејство, судска пракса потврдила је да и други извори права ЕУ могу, такође, имати непосредно дејство. У ред правила која производе непосредно дејство Суд правде уврстио је норме садржане у тзв. секундарној легислативи, односно одредбе регулатива, одлука и директива које доносе институције Уније.

Кључне речи: Непосредна примена; Непосредно дејство; Вертикално дејство; Хоризонтално дејство; Међународни уговори; Регулative; Одлуке; Директиве.

MIR I MEĐUNARODNO PRAVO

Rad ima tri osnovna dela. U prvom, uvodnom, autor se bavi određenjem mira, posebno svetskog mira.

Drugi deo rada posvećen je preduslovima za obezbeđenje trajnog svetskog mira. On može biti obezbeđen samo ako se prethodno zadovolje određeni preduslovi. Neki od njih tiču se pravnog regulisanja odnosnih pitanja, a drugi faktičkih pitanja. To su: 1) pravna zabrana sile i pretnje silom; 2) postojanje pravne definicije agresije; 3) proglašenje agresije međunarodnim zločinom; 4) obaveza mirnog rešavanja svih međunarodnih sporova; 5) efikasan kolektivni sistem za suprotstavljanje svakom potencijalnom agresoru (kolektivna bezbednost); 6) razoružanje; 7) razvoj kulture mira. Autor se posebno bavi svakim od ovih problema.

U trećem delu, autor izlaže najvažnije zaključke. On primećuje da su svi prethodno razmatrani momenti samo preduslovi za obezbeđenje svetskog mira – oni su *nužni* ali *nisu dovoljni*. Drugim rečima, sami po sebi, pa čak ni svi zajedno još uvek ne garantuju mir.

Osvrćući se na činjenicu da smo svedoci da razni oblici korišćenja najgrublje oružane sile ni do danas nisu iskorenjeni u međunarodnim odnosima, pisac postavlja pitanje zašto je to tako, a posebno zašto se pokazao prilično neefikasnim sistem kolektivne bezbednosti UN. Po njemu, više je razloga, od kojih su tri najvažnija – hladni rat, nuklearno oružje i subjektivni faktor.

Na kraju, autor zaključuje da se, načelno gledajući, stabilan međunarodni mir ne može obezbediti bez odgovarajućeg doprinosa međunarodnog prava, te da je međunarodno pravo zaista dalo veliki doprinos međunarodnom miru, i to na razne načine. On, međutim, istovremeno primećuje da pravo može da bude idealno, savršeno pa

da opet u praksi vlada nasilje, bezakonje i dr. U krajnjoj liniji, normu primenjuju ili ne primenjuju ljudi.

To sugerše da će ratovi, nažalost, još dugo biti realnost. Stoga, i dalje veliki značaj ima onaj deo međunarodnog prava koji se naziva pravom oružanih sukoba, odnosno ratnim i humanitarnim pravom, a koji uređuje odnose za vreme trajanja neprijateljstava, tako što u izvesnoj meri ograničava sredstva i načine ratovanja i pruža najnužniju zaštitu određenim kategorijama lica i objekata.

Ključne reči: Mir; Međunarodno pravo; Sila; Agresija; Međunarodni odnosi.

**VLADAVINA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRAVU
KRATAK TEORIJSKO-PRAVNI PRIKAZ AFIRMACIJE
I PRIMJENE PRINCIPA VLADAVINE PRAVA U
ODNOSIMA SUBJEKATA MEĐUNARODNOG PRAVA**

Princip vladavine prava (*Rule of Law*, *Rechtsstaat*, *Stato di diritto*), takođe znan kao *nomokratija* i/li vladavina zakona, u svom opštem značenju označava vladavinu prava, zakona, *resp.* pravne norme unutar jednog društva (zajednice), posebno potcrtavajući i zahtijevajući zakonitost postupanja reprezentanata javne vlasti, vladinih zvaničnika, uposlenika javne uprave.

Ovaj važan princip funkcioniranja demokratske države primjenjuje se unutar države ali i na međunarodnom planu. Na nacionalnom nivou, primjena ovog principa znači, prije svega, poštivanje ustava, jasan i harmoniziran pravni sistem, nezavisno pravosuđe – uključujući i mehanizme tzv. tranzicione pravde – garanciju sigurnosti i poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, te razvijen i uticajan civilni sektor koji (p)ojačava princip vladavine prava tako što nosioce izabranih funkcija čini odgovornim za obavljanje javnih poslova.

Promoviranje vladavine prava u međunarodnom pravu, odnosno međunarodnim odnosima jeste jedan od najvažnijih principa za koje se zalažu Ujedinjene nacije. Princip vladavine prava esencijalan je za postizanje i održavanje stabilnog mira i sigurnosti, zaštite ljudskih prava i demokratskog razvoja država nakon oružanog sukoba. Kao univerzalan princip funkcioniranja države (ali i međunarodne zajednice), on treba da važi za sve: od pojedinca do države. U idealno-tipskom modelu njegove primjene, svi bi morali biti obavezani poštovati zakon (normu) donesen(u) u demokratskoj proceduri, javno objavljen(u) i primjenjivan(u) pod jednakim uslovima za sve.

Ovaj kratki prikaz, sem opštih teorijskih napomena o samom principu, u svom glavnom dijelu baviće se principom vladavine prava u međunarodnom pravu, elaborirajući princip i njegovu primjenu u međunarodnim odnosima, posvećujući odgovarajuću pažnju afirmaciji i primjeni ovog principa u regionu Zapadnog Balkana.

Ključne riječi: Međunarodno pravo; Međunarodni odnosi; Ujedinjene nacije; Zapadni Balkan.

NEKI ASPEKTI DRŽAVE KAO MEĐUNARODNOPRAVNOG SUBJEKTA

Država kao političko-pravna organizacija sa monopolom fizičke prinude služi vladajućoj klasi za održavanje najvažnijih političkih i ekonomskih odnosa. Nastaje na određenom stepenu razvoja prvobitnih društava kada se javila potreba za obavljanjem određenih funkcija upravljanja tim društvima. Istorijski proces stvaranja države bio je dug i mukotrpan. O nastanku države, njenoj organizaciji, promenama te bitnim karakteristikama postoje različite teorije. Sve te teorije određuju pojam države i njenu suštinu. U svakoj društveno-ekonomskoj formaciji postoji odgovarajući tip državne organizacije, pa razlikujemo: robovlasnički, feudalni, kapitalistički i socijalistički. Unutar svakog klasnog tipa države postoje brojne specifičnosti, pa se formiraju specifični državni oblici, sa različitim brojem i strukturom institucija, različitom ulogom ostalih subjekata sistema i ulogom političkih partija, posebno u savremenim političkim sistemima.

U današnjoj međunarodnoj zajednici postoje norme međunarodnog prava koje određuju definiciju države zasnovanu na određenim pojavnim elementima države. Država se tako definiše kao dobro organizovani entitet koji ima tri konstitutivna elementa: utvrđenu teritoriju, postojano stanovništvo i državnu vlast. Kako je država značajan subjekat međunarodne zajednice i međunarodnog prava kao „entitet sposoban da pribavi međunarodna prava i obaveze“, to ona postaje predmet našeg interesovanja kao istorijski i međunarodnopravni fenomen.

Ključne reči: Država; Elementi države; Državni oblici; Međunarodno pravo.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СИСТЕМА ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА У РЕГИОНИМА

*„Quand je vais dans un pays, je n'examine pas s'il y a des bonnes lois,
mais si on execute celles qui y sont, car il y a des bonnes lois partout.“*

Montesquieu

Луј ле Фир је већ тридесетих година прошлог вијека, у вријеме развоја општег међународног права, поставио питање основаности постојања регионалних организација и могућег утицаја регионалних правних поредака на јединство међународног права. У контексту људских права, наговјестио је питање будућег односа регионалних организација према универзалном правом поретку, као и једних према другима. Сматрамо да је то питање и данас врло актуелно.

Поред универзалног система људских права, који се деценијама развијао и промовисао општеприхваћене стандарде заштите људских права свуда у свијету, развијали су се и регионални системи. Слабости универзалног система, као и потреба за установљењем правила на ужим географским подручјима која се одликују бројним сличностима, основни су мотиви за успостављање регионалних система заштите људских права. Најбржи напредак биљежи систем установљен на тлу Европе, а за њим и амерички и афрички систем. Најспорији је у Азији, гдје још увијек не препознајемо заокружен систем заштите људских права, већ само одређене помаке у том пољу.

Међутим, без потпуне имплементације одредаба сваког од инструмената на територијама држава чланица, не можемо говорити о ефикасном систему заштите људских права. Основни аргумент у прилог развоју институција на нивоу региона је

управо потреба за дјелотворношћу које је недостајало на универзалном нивоу.

Аутор ће у раду упоредити основне инструменте регионалних система заштите, те ће истаћи сличности и разлике у процесноправном аспекту заштите људских права, с циљем указивања на предности и недостатке у оквиру сваког од регионалних система заштите.

Кључне ријечи: Људска права; Европска конвенција о људским правима; Америчка конвенција о људским правима; Афричка повеља о људским и народним правима.

ИСТОРИЈСКОПРАВНА ОБЛАСТ

ЗАЧЕЦИ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ У УСТАНИЧКОЈ СРБИЈИ

Давно је уочена чињеница да је Први српски устанак, поред борбе за национално ослобођење, означио и почетак изградње модерне државе. И мада смо у тим годинама били далеко од стварања једне модерне, правне државе, њени зачеци могу се уочити у неким настојањима устаника да у државу унесу макар елементе владавине права. Ти покушаји се виде у такозваној „Паулучијевој конвенцији“ (жеља народа да руски „земљеуправитељ“ да народу „конституцију“), неизговореној беседи Боже Грујовића (Теодора Филиповића) о слободама, која је била инспирисана идејама Француске револуције, и неким члановима „Карађорђевог закона.“

Кључне речи: Први српски устанак; „Паулучијева конвенција“; „Карађорђев закон“.

ИМПЕРИЈЕ КАО АРХЕТИПОВИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Елементарни појам империје односи се на државу која своју моћ и доминацију шири на све четири стране свијета. Од Саргона и Хамурабија, Акада и Вавилона, од Персије и царства Александра Македонског, од Римског царства и Византије, од Османлија до Кинеског царства, све империје су себе доживљавале као „центар свијета“, а на остале државе су гледале као на периферију.

Стварањем модерних европских колонијалних империја (Велика Британија, Француска, Холандија), оне задржавају централну позицију метрополе, с тим да је мање важна употреба војне силе од економске доминације на свјетском тржишту. Од 18. до 20. вијека су се, акумулацијом капитала и стварањем свјетског тржишта (система) створиле претпоставке за економску, политичку и војну доминацију центара моћи који су носиоци идеологије глобализма и процеса глобализације као доминантних у овом историјском моменту.

Кључне ријечи: Империја; Центар; Периферија; Доминација; Свјетско тржиште; Глобализам.

ТРАГОВИ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ У ЦРНОГОРСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ ОД ПЕТРОВОГ ЗАКОНИКА ДО НИКОЉДАНСКОГ УСТАВА

Задатак овако насловљеног и сагласно основној теми конципираног рада је да докаже трагове постојања владавине права у Црној Гори од краја 18. вијека до краја самосталности црногорске државе. Да бисмо доказали предњу тезу, суштина рада биће сконцентрисана на нормативну анализу одговарајућих норми црногорског законодавства, са одговарајућим акцентом на приказ европског законодавства које је извршило утицај на црногорског законодавца да између осталих сфера друштвеног живота дотакне макар и у назнакама тему нашег рада. Поред тога, биће анализиран и друштвено-економски амбијент Црне Горе у означеном периоду, да бисмо утврдили да ли је јавном мњењу била позната идеја владавине права и правне државе у Црној Гори у том периоду.

Кључне ријечи: Петров законик; Никољдански устав; Црна Гора.

РИМСКО СХВАТАЊЕ ЗАКОНА И ЗАКОН У ПРАВНОЈ ТЕОРИЈИ И ИСТОРИЈСКОЈ ПРАКСИ У РЕГИОНУ

Перманентна потреба да се негира значај римског права била је готово редовна појава, не само у време доношења великих кодификација грађанског друштва, већ је та потреба, с времена на време, и данас присутна у савременом праву. Иако смо данас сведоци многих покушаја маргинализације римског права, па самим тим и негативних коментара на рачун његовог даљег изучавања и његове улоге и значаја у развоју савременог права, римски појмови својине, уговора, облигација, али и теорије права, основних правних принципа, закона, чине ове покушаје неуспешним. Ови институти, поникли из римског права, указују на огромно значење римског права у изградњи савременог права, и то не само у периоду доношења великих кодификација, већ и данас када се тежи унификацији права у оквирима Европске уније, јер је управо римско право било прво право *ius commune*, те може послужити као модел и данас, у условима када се тежи унификацији права на подручју целе Европе.

Због ових својих вредности римско право представља универзалну и веома вредну цивилизацијску тековину на којој почива значајан део савременог права, односно цивилизацијско наследство које припада целом савременом свету. При том, посебно се мора истаћи да се значај римског права не огледа само у изградњи приватног права, чијим изворима обилује романистичка наука и на шта се ставља посебан акценат последњих осамсто година, већ се његов значај огледа и у изградњи јавног права, о коме се не говори много, чиме се без основа занемарује значај римског јавног права.

У том смислу, у овом раду ће се указати на настанак и развој закона у Риму, као једном од значајних извора римског права смештеном у одговарајуће друштвено-економске прилике и уједно ће се указати на одређене законитости у свим фазама историјског развоја друштва, које су узрочно повезане са овим извором права који је основ за владавину права и постојање правне државе.

Кључне речи: Римско право; Рецепција римског права; Кодификације приватног права; *Ius commune*; Закон; Извор права.

ШЕСТОЈАНУАРСКА ДИКТАТУРА И ПРАВНА ДРЖАВА

Након трагичног догађаја у Народној скупштини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у јуну 1928. године, краљ Александар Карађорђевић својом прокламацијом народу од 6. јануара 1929. године објавио је укидање Устава и завођење личног режима, сматрајући да је то једино могуће решење кризе која је настала у држави. Да ли је одсуство уставности, парламентарног живота, сталности и непокретности судија, могућности политичког организовања, значило и непостојање правне државе, или је режим диктатуре омогућио услове за наставак започетог процеса изједначавања права, прописаног укинутим Уставом, доношења јединствених закона и изградње правног поретка, изложићемо у свом раду.

Кључне речи: Шестојануарска диктатура; Устав; Лични режим; Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца

ДВОДОМНИ СИСТЕМ КАО ЈЕМСТВО ПРАВНЕ ДРЖАВЕ У СРПСКОЈ УСТАВНОЈ ИСТОРИЈИ

Увођење дводомног народног представништва било је предмет бројних теоријских и практичних расправа, па чак и конкретних уставних нацрта у Србији XIX века. Ипак, сенат је уведен у уставни систем тек *Уставом Краљевине Србије* од 1901. године. Отпор који су према горњем дому као недемократској и застарелој установи показивали и владоци и народ не умањује практичне предности дводомног система.

Наиме, кроз дводомно одлучивање се потпуније него у једнодомној скупштини остварују принципи правне државе, попут начела законитости, правне сигурности и поделе власти. Двodomна структура законодавног тела доприноси квалитетнијем законодавству јер у парламент, осим посланика које бира народ, улази и интелигенција, људи са знањем и искуством у обављању државних послова.

Кључне речи: Двodomни систем; Народно представништво; Сенат; Краљевина Србија.

DEFENSOR CIVITATIS (ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА) У ИЛИРИКУ

Овај рад скреће пажњу на, у нашој науци мало познату, чињеницу да је институција *defensor civitatis*, који је утицао на развој модерних института као што су омбудсман, заштитник грађана и сл., први пут установљена од стране римске империјалне управе у области Илирик, која приближно одговара данашњем Западном Балкану, односно земљама бивше Југославије, одакле је касније проширен на целу империју.

Аутор анализира околности и разлоге, те начин настанка институције *defensor civitatis*, и њено функционисање у Илирику.

Кључне речи: Defensor civitatis; Омбудсман; Илирик; Римска империја.

ПРАВНА ДРЖАВА ПРЕМА ЗЕМАЉСКОМ УСТАВУ (ШТАТУТУ)

Након што је Аустро-Угарска 1908. године анектирала Босну и Херцеговину, започет је процес њене уставне изградње. Иако је у прогласу поводом анексије цар Фрањо Јосиф обећао босанскохерцеговачком становништву доношење устава, његова израда је текла прилично споро. Због генералне незаинтересованости Аустро-Угарске и потешкоћа око његовог формулисања, устав је заједно са још пет закона октроисан тек након две године – 17. фебруара 1910. године.

По уставу, Босна и Херцеговина је и даље остала само засебно управно подручје (*corpus separatum*) под управом заједничког министарства финансија. Гарантујући одређена лична, политичка и економска права, устав је био у складу са оновременим правним тенденцијама. Упркос одређеним демократским елементима, новоуспостављени уставни поредак није омогућио самосталну и неспутану правну изградњу Босне и Херцеговине. Доказ томе била је и ограниченост Сабора у законодавству. Неопходност прибављања претходне сагласности на законске предлоге који потичу од Земаљске владе, као и накнадног одобрења на већ усвојене законе, у многоме је успоравала и отежавала његов законодавни рад. Упркос бројним недостацима, Земаљски устав је ипак представљао корак напред у односу на до тада постојећи апсолутистички режим.

Кључне речи: Земаљски устав (штатут); Босна и Херцеговина; Аустро-Угарска; Грађанска права и слободе; Сабор.

УЗРОЦИ ЧЕСТОГ ФОРМИРАЊА ВАНРЕДНИХ СУДОВА У СРБИЈИ 1839–1844. ГОДИНЕ

У раду се испитују узроци честог формирања ванредних судова у Србији у периоду између 1839. и 1844. године. Предмет анализе ће бити образложења одлука о установљавању осам (или девет) ванредних судова, политичке прилике у тренутку њиховог формирања, степен развоја тадашњег судства, али и правне свести. Аутор ће, такође, покушати да утврди шта је узроковало оснивање ванредних судова у каснијем раздобљу српске историје (до Првог светског рата). Чиниоци који се појављују у првој, али не и другој епохи, пресудно су утицали на учесталост испитиване појаве.

Кључне речи: Ванредни судови; Србија; Политичке прилике; Правна свест; Судство.

**ФИНАНСИЈЕ, ФИНАНСИЈСКО ПРАВО И
ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА**

ВЛАДАВИНА ПРАВА И НОВА ЕКОНОМСКА И СОЦИЈАЛНА УЛОГА ДРЖАВЕ У ПРОЦЕСУ ТРАНЗИЦИЈЕ

Изградња правне државе у земљама у транзицији одвија се паралелно са формирањем њене нове економске и социјалне улоге. Као политичка и правна институција, држава се темељи на правном поретку који је одраз постојећег друштвено-економског система. Период социјализма је значио ограничавање индивидуалних личних и политичких слобода, а на макроекономском нивоу доминацију партијске државе у регулисању привредних токова. Прелаз на демократски политички и тржишни систем подразумева владавину права и нову економску и социјалну улогу државе. Другим речима, изградња правне државе обезбеђује материјалну и институционалну основу за њену нову улогу.

Тржишни систем привређивања подразумева слободу предузетништва у тржишној утакмици која се заснива на правно утемељеним правилима и заштити које обезбеђује механизам правне државе. Формирање кооперативне државе захтева јасно дефинисане ингеренције владе у економској сфери и нормативно уређену тржишну регулацију. Социјална улога државе се остварује уз претпоставку реструктуирања и промена корпоративног сектора који послује по принципу тврдог буџетског ограничења. Пратећи проблем процеса транзиције је интензитет промена у етаблирању постулата правне државе, с једне, и у активирању њене нове економске и социјалне улоге, с друге стране.

Кључне речи: Транзиција; Тржишни систем; Слобода предузетништва; Економска и социјална улога државе.

ИНФОРМАЦИЈЕ И ПОДАЦИ У ПОРЕСКОМ ПОСТУПКУ И ПРАВНА СИГУРНОСТ

У условима савременог друштва изменио се однос према информацијама. Развој демократије створио је посебан однос према различитим врстама информација, те сваки појединац има право на информације садржане у документима јавне управе, како би се обезбедила транспарентност рада државних органа. Међутим, у исто време посебан значај се придаје заштити личних података, како би се заштитила приватност сваког појединца у друштву. У сфери опорезивања, подаци и информације играју кључну улогу, јер они омогућавају да се утврди пореска обавеза и потом наплати порески дуг, али је врло важно правилно избалансирати однос између, с једне стране, захтева за обезбеђивањем јавних прихода и потребом да се заштите интереси пореских обвезника, с друге стране.

У условима владавине права, важно је обезбедити да неки подаци и информације до којих долази Пореска управа у пореском поступку не буду неовлашћено објављени, нити коришћени, јер то може угрозити како интерес државе, тако и интересе пореских обвезника. Због тога се подаци до којих се долази у пореском поступку, по правилу, сматрају службеном тајном. У том смислу се, међу принципима пореског права изведеним из уставног принципа владавине права, наводи, између осталих, и принцип поверљивости пореских информација. Нису, међутим, сви подаци који се сазнају и користе током пореског поступка поверљиви, те се њиховим откривањем или саопштавањем не нарушава приватност пореског обвезника. У оба случаја води се рачуна да се не наруши правна сигурност пореских обвезника.

Кључне речи: Порески поступак; Пореска обавеза; Порески дуг; Правна сигурност; Информације; Подаци.

KAKO DO VLADAVINE PRAVA I PRAVNE DRŽAVE?

Ekonomske i druge pretpostavke vladavine prava i pravne države

Nedavno je Kredi Svis objavila frapantne podatke o jazu između bogatih i siromašnih u svijetu. Polovina čovječanstva posjeduje manje od 1 % ukupne privatne imovine svijeta, dok 1 % megamilionera drži 46 % finansijske aktive svijeta. Jedna australijska fondacija je takođe objavila podatke o modernom ropstvu, iz kojih se vidi da u EU živi 880 hiljada robova, u BiH 13.789 robova (59. mjesto od 162 skenirane zemlje), a slična je situacija i u drugim zemljama regije. O korupciji, kriminalu, nepotizmu, gaženju ljudskih prava itd. takođe se piše sve više i sve češće. Stiče se utisak da nikad nije bila izraženija čežnja za vladavinom prava i pravnom državom u savremenom dobu, a da je njih, kako bi se to reklo, sve „manje i tanje“.

Pravo se, naprosto, svelo na moć, pa ko ima moć, ima i pravo. O pravnoj državi sve je više pristupa, a sve manje dobre pravne države. Šta je sa starim pravnim principom korisnosti države? Da li treba da vlada svaka pravna država, ili samo ona koja koristi svima, tj. država kao javno dobro i korpus prava kao javno dobro? O tome će se raspravljati u ovom radu, kao i o najvažnijim pretpostavkama nužnim za vladavinu prava i uspostavu i funkcionisanje pravne države u nas, s posebnim akcentom na privredni oporavak i izlazak iz krize.

Ovaj rad treba da doprinese boljem razumijevanju vladavine prava i pravne države u ovim specifičnim domenima, kao i o našem postavljanju prema mnogim izazovima koji u ovim područjima postoje.

Ključne riječi: Demokratija; Javno dobro; Razvoj; Poslovni ambijent.

ПДВ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: ЈЕДНА ИЛИ ВИШЕ ПОРЕСКИХ СТОПА

Порез на додату вриједност у Босни и Херцеговини специфичан је међу порезима на додату вриједност у Европи не само по томе што је релативно касно уведен, већ и по томе што постоји само једна стопа овога пореза. Порез на додату вриједност у БиХ је, тако, повод различитих приједлога за промјену висине пореске стопе, као и за увођење снижених стопа.

Аутори у овом раду анализирају предности и недостатке постојања само стандардне стопе ПДВ-а у БиХ, примјећујући да политичке околности у којима је уведен ПДВ не могу бити занемарене, као што је, закључују, занемарен интерес група становништва које су нарочито социјално осјетљиве на овакав вид опорезивања. Значај овога питања је још јаснији ако се узме у обзир издашност овога пореза и његов значај за јавне финансије БиХ, оба ентитета, као и Брчко дистрикта БиХ. У раду се предлаже увођење посебних, снижених, стопа ПДВ-а у БиХ, што би упркос административно-техничким тешкоћама, допринијело правичности у опорезивању овим порезом. У виду се, свакако, мора имати кратак временски распон од увођења ПДВ-а у БиХ као отежавајућа околност приликом извођења закључака у вези са одређеним ефектима овога пореза.

Кључне ријечи: Порез на додату вриједност (ПДВ); Босна и Херцеговина; Правичност у опорезивању; Пореска стопа.

ПОРЕЗ НА ДОХОДАК ФИЗИЧКИХ ЛИЦА У СВЕТЛУ ФИСКАЛНЕ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈЕ

Процес децентрализације, који означава спуштање надлежности за обављање јавних функција са централног на ниже нивое власти, не може се спровести до краја уколико није праћен одговарајућим решењима у области финансирања којима се обезбеђује адекватна финансијска „снага“ нижим нивоима власти. У процесу фискалне децентрализације, који би требало да омогући остваривање аутономије нижих нивоа власти – регионалне и локалне у домену јавних прихода и јавних расхода, посебна важност се придаје локалним порезима.

У теорији јавних финансија искристалисали су се критеријуми на основу којих се одређује припадност јавних прихода одговарајућим нивоима власти унутар једне државе. Отуда се традиционално разликују порески приходи који припадају централним нивоима власти (као што су порез на потрошњу) и порези који припадају нижим нивоима власти – регионима и локалним јединицама (као што су порези на имовину). У расподели фискалних овлашћења између различитих нивоа власти, порез на доходак физичких лица не може имати занемарљиву позицију, јер се ради о једном веома издашном порезу.

Уплив локалне управе у домен пореза на доходак физичких лица у већини савремених земаља остаје на нивоу њиховог удела у приходима оствареним порезом на доходак на централном нивоу. Такав систем расподеле прихода подразумева да се фискална овлашћења налазе у рукама централне власти, док се порески приходи деле између централне и супрацентралних нивоа власти у одређеној размери прописаној законом. Међутим,

у неким западноевропским земљама, фискална аутономија супранационалних нивоа иде корак даље, јер се регионима и локалним управама даје овлашћење да утврђују своју стопу пореза на доходак физичких лица. На пореску основицу и стопу, утврђене на централном нивоу, нижи нивои власти додају своју стопу у облику приреза порезу на доходак. Савремена пореска пракса познаје и систем доплате на национални порез на доходак, који се може посматрати као „порез на порез“ механизам.

Кључне речи: Порез на доходак физичких лица; Фискална децентрализација; Јавни приходи и расходи; Јавне финансије; Фискална аутономија.